

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İşletme Anabilim Dalı
Sağlık Yönetimi Bilim Dalı

CORONA VİRÜSÜN MEDİKAL TURİZM ÜZERİNE
ETKİLERİ: BETİMSSEL TİPTE NİTEL SİSTEMATİK
DERLEME

Yüksek Lisans Tezi

Naim TAŞKIR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Canan TİFTİK

İstanbul – 2022

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Naim TAŞKIR

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Corona Virüsün Medikal Turizm Üzerine Etkileri :Betimsel
Tipte Nitel Sistematiik Derleme

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : İşletme

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 26.01.2022

Sayfa Sayısı : 75

Tez : Dr. Öğr. Üyesi Canan TİFTİK

Danışmanları

Dizin Terimleri : Salgın, Covid Pandemisi, Medikal Turizm, Betimsel Analiz

Türkçe Özet : Bu çalışma Covid 19 salgınının medikal turizm üzerine etkisini betimsel tipte nitel sistematiik derleme şeklinde analiz edecek bir tez çalışması özelliği gösterecektir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Naim TAŞKIR

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İşletme Anabilim Dalı
Sağlık Yönetimi Bilim Dalı

CORONA VİRÜSÜN MEDİKAL TURİZM ÜZERİNE
ETKİLERİ: BETİMSSEL TİPTE NİTEL SİSTEMATİK
DERLEME

Yüksek Lisans Tezi

Naim TAŞKIR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Canan TİFTİK

İstanbul – 2022

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Naim TAŞKIR

.../.../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Naim TAŞKIR'ın Corona Virüsün Medikal Turizm Üzerine Etkileri :Betimsel Tipte Nitel Sistematik Derleme adlı tez çalışması, jürimiz tarafından İşletme anabilim dalı, Sağlık Yönetimi bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan *Dr. Öğr. Üyesi Canan TİFTİK*
(Danışman)

İmza

Üye *Dr. Öğr. Üyesi Özge TURHAN*

İmza

Üye *Dr. Öğr. Üyesi Hande Begüm*
BUMİN DOUDUK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20..

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren neredeyse her yüzyıl en az bir kez bir salgınla karşılaşmıştır. Bu salgınlar ülkeleri birçok alanda çok kötü bir şekilde etkilemektedir. Ekonomik olarak kötü etkilenen sektörlerden en önemlisi turizm özellikle de medikal turizmdir. Medikal turizm sayesinde yurtdışında yaşayan vatandaşlar tarafından ülkeye döviz girdisi olduğundan gelir akışının kesilmesi ülke ekonomisine büyük bir yük oluşturmuştur. Bu çalışma Covid 19 salgınının medikal turizm üzerine etkisini betimsel tipte nitel sistematik derleme şeklinde analiz edecek bir tez çalışması özelliği gösterecektir. Bu bilgi ışığında inceleyeceğimiz çalışmaların başlangıç ve bitiş süreleri çok bir dar aralıktadır. Araştırma da yine de daha çok bilgi elde etme (derin araştırma yapılabilmesi amacıyla) Google Akademikte aradığımız 2010-2020 aralığında yayınlamış makaleler ve 2019-2021 arasında yazılmış YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı kullanılarak ulaşılmış olan tezlere yer verilmiştir. Bu bağlamda; sosyal, fen ve tıp bilimlerinden oluşan toplam 13 tez ve makaleye yer verilmiştir. Bu araştırmalar 5 parametre (amaç araştırma modeli veri toplama araçları verilerin analizi ve araştırma sonuçları) çerçevesinde incelenmiştir. En son kısımda yapılan bu sistematik derleme covid ve medikal turizm ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Salgın, Covid Pandemisi, Medikal Turizm, Betimsel Analiz

SUMMARY

From the earliest times of humanity, an epidemic has been encountered at least once in almost every century. These epidemics affect countries very badly in many areas. The most important of the economically affected sectors is tourism, especially medical tourism. Due to medical tourism, foreign currency inflows to the country by citizens living abroad have created a great burden on the country's economy. This study will be a thesis study that will analyze the effect of the Covid 19 epidemic on medical tourism in the form of a descriptive qualitative systematic review. In the light of this information, the start and end times of the studies that we will examine are in a very narrow range. In the research, however, to obtain more information (for in-depth research), articles published between 2010-2020 in our Google Scholar range and theses written between 2019-2021 and reached using the YÖK National Thesis Center database are included. In this context; A total of 14 theses and articles consisting of social, natural and medical sciences were included. These studies were examined within the framework of 5 parameters (objective research model, data collection tools, data analysis and research results). It is thought that this systematic review made in the last part will contribute to new studies on covid and medical tourism.

Keywords: Epidemic, Covid Pandemic, Medical Tourism, Descriptive Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM

1.1. Kitle Turizmi.....	2
1.2. Alternatif Turizm	3
1.4. Macera Turizmi.....	4
1.5. Medikal Turizm	4
1.5.1. Türkiye ve Dünyada Medikal Turizm.....	6
1.5.2. Dünyada Medikal Turizm	6
1.6. Korona Salgını	7

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Sistematik Derleme	11
2.2. Araştırmanın Modeli	12
2.3. Çalışma Dokümanı ve Verilerin Toplanması.....	12
2.4. Verilerin Toplama Araçları	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

SONUÇLAR VE TARTIŞMA	57
KAYNAKÇA	58

KISALTMALAR

TUREB	:	Türkiye Turist Rehberliği Birliği
COVID-19	:	Yeni Koronavirüs Hastalığı
WHO	:	Dünya Sağlık Örgütü
SPSS	:	Statistical Package for the Social Sciences
WTTC	:	World Travel & Tourism Council
GOÜ	:	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Medikal Turizm anlamında En Çok Tercih Edilen Ülkeler ve Sundukları Sağlık Hizmetleri (bölümlere göre)	7
--	---

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Medikal Turiz ana bileşenleri	5
Şekil 2. Medikal Turist Potansiyeli Araştırma Modeli	15
Şekil 3. Covid-19'a Yakalanma Kaygısı Araştırmanın Modeli.....	21
Şekil 4. Seyahat Risk Algısı Araştırma Modeli	45
Şekil 5. İyimserlik Araştırma Modeli	50

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Çin ve diğer ülkelerde Korona pandemisi görülme oranı	8
Grafik 2. Vakaların ülkelere göre dağılımı,.....	10
Grafik 3. Ölüm oranlarının ülkelere göre dağılımları	10

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Corona virüsün medikal turizm üzerine etkileri incelenmiş ve bu etkilerin doğurduğu sonuçlar incelenmiştir.

Tez konumunun belirlenmesinde ve çalışmamın her evresinde tecrübelerini, bilgilerini ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Canan TİFTİK hocama teşekkür ederim. Aynı zamanda çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma ve bu süreçte hep desteklerini hissettiğim değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Bulaşıcı hastalıklar söz konusu olduğunda minör çaplı olan bir sorun teşkil etmezken, bir pandemi her zaman en kötü senaryodur. Tarih boyunca salgınlar yaşanmış ve yaşanmaya devam edecektir.

İlk kayıtlara tarih öncesi dönemlerde rastlanmıştır ve sebepleri uzun bir süre anlaşılammıştır. Genel anlamda vahşi hayata müdahale ve hayvan insan birlikteliğın başlamasıyla ortaya çıkmaya başladığı düşünülmektedir. Yunanlı hekim Hipokrates salgınlara çevre güçlerinin eksikliğinin sebep olduğunu belirtmiştir. Hava, su ve yer olarak ifade edilmiş olan bu yapıların herhangi birindeki ani bir değişiklik meydana gelmesi ortaya çıkan salgının ana sebebi olarak gösterilmiştir.

Daha sonra yapılan çalışmalar göstermiştir ki esas sebepler bunlardan tamamen farklıdır. 1800'lerde yaşamış olan Alman Bakteriyolog Rudolf Virchow salgın sebeplerini daha net bir şekilde ortaya koymuştur.

- ❖ Değişen alışkanlık tarzları özellikle yeme içme sektöründe
- ❖ Ticaret
- ❖ Yolculuk
- ❖ Ev hayatı
- ❖ Giyim kuşam
- ❖ İklim kriziyle oluşan sorunlar

Çeşitli salgınlar (sıtma, tüberküloz, cüzzam, grip, çiçek hastalığı gibi) ilk olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır. İnsanlar kendilerini ne kadar medeni hale getirdilerse ki bu birbirleri arasında göç durumlarını arttırarak pandemi olasılığını daha da arttırmıştır (Brown, T. M., and Fee, E. (2006).

İnsanlığın kendilerini bilmeye başladığı ilk dönemlerden bu yana neredeyse her yüzyıl en az bir kez bir salgınla karşılaşmıştır. Karşılaşılan bu salgınlar ülkeleri bir çok alanda çok kötü bir şekilde etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Ekonomik anlamda inşaat, gıda, eğitim gibi sektörler büyük yara almıştır fakat kötü etkilenen sektörlerden en önemlilerinden biri medikal özellikle de medikal turizmdir. Medikal turizm sayesinde yurtdışında yaşayan vatandaşlar tarafından ülkeye döviz girdisi olduğundan gelir akışının kesilmesi ülke ekonomisine büyük bir yük oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM

Turizm, zevk veya iş amaçlı seyahat olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama tur işletme işi, turistleri cezbetme, ağırlama ve eğlendirme işini içinde barındırır.

Dünya Turizm Örgütü, turizmi daha genel olarak "sadece tatil faaliyeti ile sınırlı olarak yaygın turizm algısının ötesine geçen" bir faaliyet olarak tanımlar. Buna göre "eğlence, iş ve diğer amaçlarla 24 saatten az olmamak üzere ve art arda bir yıldan fazla olmamak üzere olağan ortamlarının dışındaki yerlere seyahat eden ve bu yerlerde kalan insanlar" turistler yani turizmin ana bileşenlerini oluştururlar. Turizm hem ülke içinde olabilirken aynı zamanda ülke dışına uluslararası boyutlarda da olabilir. Burada amaç ülke güzellikleri olabilirken sezonal tatil ihtiyaçları da büyük bir yer kaplar.

Birçok eğlence odaklı turist, en yakın sahillerindeki veya daha uzaktaki sahil beldelerine seyahat eder. Tropik bölgelerdeki kıyı bölgeleri hem yaz hem de kış aylarında popülerdir. Turizm faaliyetleri farklı kategorizasyonlara sahip olsa da genel anlamda ikiye ayrılmaktadır. Kitle turizmi ve alternatif turizm.

1.1. Kitle Turizmi

Barselona'nın Akdeniz Kıyısındaki Turistler, 2007 Akademisyenler kitle turizmini, genellikle turizm profesyonellerinin organizasyonu altında önceden planlanmış turlarda gruplar tarafından yapılan seyahatler olarak tanımladılar.

Bu turizm biçimi, 19. yüzyılın ikinci yarısında Birleşik Krallık'ta Thomas Cook tarafından öncülük edildi. Cook, Avrupa'nın hızla genişleyen demiryolu ağından yararlanmış ve daha zengin müşterileri çeken Kıta Avrupası, Hindistan, Asya ve Batı Yarım Küre'ye daha uzun tatillere ek olarak, kitlelere uygun fiyatlı günlük gezi gezileri sunan bir şirket kurmuştur. Bu faaliyeti sonunda 1890'larda yılda 20.000'den fazla turist Thomas Cook & Son'u kullanıyordu (Sezgin, E. ve Yolal, M., 2012).

Turizm şirketleri, ulaşım operatörleri ve oteller arasındaki ilişki, kitle turizminin merkezi bir özelliğidir. Kitle turizminin çağdaş bir biçimi olan paket turizm, hala hala cook un

önderliğindeki metotla ilerlemektedir.

Seyahat, 20. yüzyılın başlarında gelişti ve otomobillerin ve daha sonra uçakların gelişmesiyle kolaylaştırıldı. Ulaşımındaki gelişmeler, daha fazla insanın boş zamanın faydalarından yararlanmaya başlayabilmesi için birçok insanın boş zaman ilgi alanlarına hızla seyahat etmesine izin verdi.

Kıta Avrupası'nda, ilk sahil beldeleri şunları içeriyordu: 1793'te Baltık Denizi'nde kurulan ve ilk sahil beldesi olan Heiligendamm;Brüksel halkı tarafından popüler hale getirilen Oostende; Parisliler için Boulogne-sur-Mer ve Deauville; Sicilya'da Taormina. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa tarzındaki ilk sahil beldeleri Atlantic City, New Jersey ve Long Island, New York'taydı.

20. yüzyılın ortalarında, Akdeniz kıyıları başlıca kitle turizmi destinasyonu haline geldi. Bu merkezler arasında İspanya , Malta, İtalya, Yunanistan ve Türkiye kilit bölgeler konumundadır.

1.2. Alternatif Turizm

Kitle turizmi üzerinde etkisinin büyük olduğu ekonomik etki yerine burda ana etki sosyal ilişkilerdir. İlk ortaya çıktığında ve hala devam eden bir kitle turizmi tepkisidir. Burada genel değil özel tercihler çok önemli tercih kriteri olarak kullanılmaktadır (Çontu, 2006; Önder ve Polat, 2004; Özgüç,1998:199-200).

1.3.Kültür Turizmi

Kültür turizmi, bir turizm destinasyonundaki somut ve somut olmayan kültürel çekicilikleri/ürünleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek için ziyaretçinin temel motivasyonu olan bir turizm faaliyeti türüdür. Bu çekicilikler/ürünler, sanat ve mimariyi, tarihi ve kültürel mirası, mutfak mirasını, edebiyatı, müziği, yaratıcı endüstrileri ve yaşam tarzları, değerleri ile yaşayan kültürleri kapsayan bir toplumun bir dizi ayırt edici maddi, entelektüel, ruhsal ve duygusal özellikleriyle ilgilidir.

1.4. Macera Turizmi

Macera turizmi (her iki kavram tam olarak benzer görünmese de genellikle şok turizmi olarak da adlandırılır), turizm endüstrisinde tehlikeli yerlere (dağlar, ormanlar, çöller) seyahati veya tehlikeli olaylara katılım ile gerçekleşen bir turizm türüdür.

Ekstrem spor bu sebeple macera turizmi ile örtüşmektedir. İkisi, bir risk unsurunun neden olduğu ve heyecan seviyesini adrenalin sebebiyle tepeye taşıyan bir faaliyettir.

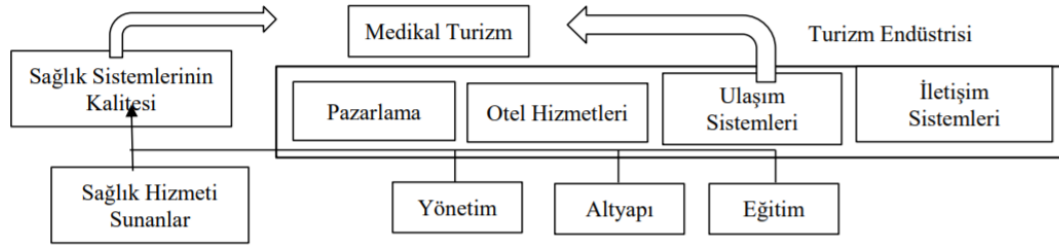
Geleneksel turizm, otellere, yollara vb. önemli yatırımlar gerektirirken, ekstrem turizm bir işe başlamak için çok daha azını gerektirir.

Dünyadaki ünlü cazibe merkezlerinden bazıları:

- Çernobil Turları (Ukrayna)
- Victoria Şelaleleri'ndeki Şeytan Havuzunda Yüzme(Zambiya ve Zimbabve)
- Hua Dağı'nda Tahta Yürüyüşü (Çin)

1.5. Medikal Turizm

Burada medikal turizm i içinde barındırması anlamında kısada olsa sağlık turizmi hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir. Sağlık turizmi, tıbbi tedavilere ve sağlık hizmetlerinin kullanımına odaklanan seyahat için daha geniş bir terimdir. Önleyici ve sağlığa yönelik tedaviden rehabilitasyon ve tedavi edici seyahat biçimlerine kadar geniş bir sağlık odaklı turizm alanını kapsar (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002; Paul McFedries, 2006). Burada tanımlamada bir yılı aşmamak kaydıyla bir ülkede sağlık iyileştirmesi yada enazından wellbeing denilen iyi yama konseptinde bulunduğu sağlık seviyesinde kalma da başka bir tanımlamadır (Yalçın, 2006).

Şekil 1. Medikal Turizm ana bileşenleri (Demirer, 2010)

Burada bir aylık ayarlanan kürler şeklinde bir tedavi hesaplaması yapılırken kaplıcalar gibi yerlere yakın oteller ana konaklama birimidir (Tunç ve Saç,1998).

Medikal turizm, tıbbi tedavi almak için yurtdışına seyahat eden insanları ifade eder. Geçmişte, bu genellikle az gelişmiş ülkelerden çok gelişmiş ülkelerdeki büyük tıp merkezlerine evde tedavi bulunamadığı için seyahat edenlere atıfta bulunurdu (Connell, 2006; Garcia Altes, 2005).

Bununla birlikte, son yıllarda, daha düşük fiyatlı tıbbi tedaviler için gelişmekte olan ülkelere seyahat eden gelişmiş ülkelerden gelenleri de aynı şekilde ifade edebilir. Motivasyon, kendi ülkesinde mevcut olmayan veya ruhsatsız tıbbi hizmetler için de olabilir: Bir ilacın kendi ülkesinde onaylanmış olup olmamasına bakılmaksızın, dünya çapında tıbbi kurumlar arasında farklılıklar vardır (Jamin, A.ve Rahmafritria, F,2020)

Avrupa'da bile, terapi protokolleri Avrupa Tıp Ajansı tarafından onaylanabilse de, aynı terapi protokolünün "maliyet-etkin" olup olmayacağını değerlendirmek için birçok ülkenin kendi inceleme kuruluşları vardır, Böylece hastalar, terapi protokollerinde, özellikle bu ilaçlara erişimde, kısmen belirli Sağlık Sisteminin mali gücü ile açıklanabilecek farklılıklarla karşı karşıya kalırlar. Bu sebeptendir ki bu tedavi turizm i tercihi ekonomik güç ile bire bir anlamda ilişkilidir.

Medikal turizm çoğunlukla ameliyatlara (kozmetik veya başka türlü) veya benzer tedaviler içindir, ancak insanlar dış turizmi veya doğurganlık turizmi için de seyahat eder (Schiller, N. G., ve Çağlar, A., 2013).

Nadir rahatsızlıkları olan kişiler, tedavinin daha iyi anlaşıldığı ülkelere seyahat

edebilirler. Bununla birlikte, psikiyatri, alternatif tıp, nekahet bakımı ve hatta defin hizmetleri dahil olmak üzere hemen hemen her tür sağlık hizmeti mevcuttur.

Medikal turizm de ana tema tedavi olmakla beraber amiyane tabirle bir taşla iki kuş vurmuş olup tarihi turistik yerlerde bulunma ve yöresel lezzetlere ulaşma konusunda geleneksel turist ten bir fark taşımaz (Mugomba ve C.Danell, 2007).

Medikal turizm dünya çapında neredeyse 21 milyar dolara yakın bir gelir elde etmeye sebep olmuşken bunun yüzde 12.5 i tamamen fiyat uygunluğu sebebiyle asya ülkelerine yönlendirilmiştir. Bu sebeptir ki şu açıklamanın yapılması asla yanlış olmaz'medikal turizm hizmetleri, dünya ekonomisi söz konusu olduğunda en fark edilir ölçüde fayda sağlayan sektördür. (Maini ve Anil K. 2009; Aksu, A., ve BAYAR, K., 2019).

Ülke çapında değerinin anlaşıldığı kalkınma planı stratejisinden anlaşılabilir. İlk beş yıllık planda daha geniş kapsamlı bir strateji belirlenmişken, devam eden iki yıllık planda odak tamamen medikal turizm e döndürülmüştür (Uçkun ve Türkay, 2004; DPT; 1985, 1990, 1996, 2000).

1.5.1. Türkiye ve Dünyada Medikal Turizm

Ülkemiz tarihi güzellikleri coğrafi konumu ve ekonomik anlamda euro ülkelerinden daha ucuz olduğundan medikal turizm anlamında tercih edilen ülkelerden biri konumundadır (Edinsel ve Adıgüzel, 2014; Sayın ve diğerleri, 2017). Ülkemizin sahip olduğu konumu, hastane kalite ölçütlerine uyumu kaliteli tedavi yapıyor olması ve en önemlisi de maliyet düşüklüğü ,ki rekabetin ana etmeni olarak görülmektedir, tercih edilebilirliğinde ana özelliğidir (Şahbaz ve diğerleri, 2012).

1.5.2. Dünyada Medikal Turizm

Ülke içerisinde gerçekleştirilen medikal tedaviler ne kadar ön tercih gibi görülse de çeşitli sebepler diğer ülkelere seyahat i daha gerekli hale getirmektedir (Yılmaz ve Aksoy, 2019). Bu sebepler, ücret fazlalığı ki sırf bu sebeple amerika ve avrupadan asya ülkelerine çok fazla seyahat düzenlenmektedir.

İkinci sebep hizmet olmaktır. Hastalar kendilerini mükemmel hissetmek istedikleri için ve kusursuzluk istediklerinden bu maddede tercihte ön sıralarda yer almaktadır.

Üçüncü sebep, kaliteli doktor tercihidir. İyi eğitilmiş ve komplikasyon riskini en aza indirmesi açısından doktor tercihi elzemdir. Dördüncü kısım, bazı ülkelerde kısıtlamalar sebebiyle erişilebilirliğin neredeyse imkansız olduğu duruma gelmiştir. Bu sebeple tedavinin uygulanabildiği ülke tercihide ana etmenlerden biridir. En son madde ise turizmdir. Hastada herhangi bir sıkıntılı durum ortaya çıkmadığı sürece bulunduğu bölgede turizm faaliyeti gerçekleştiği durumdur. En çok tercih edilen ülkeler asya ülkeleri, latin ülkeleri ve bazı arap ülkeleridir (Topuz, 2012).

<i>Ülke</i>	<i>Sağlık Hizmeti</i>
Malezya	Kozmetik cerrahi, alternatif tıp
Singapur	Kalp operasyonları, böbrek ve kemik iliği nakli
Tayland	Diş, chech-up, basit estetik operasyonlar
Brezilya	Kozmetik cerrahi
Güney Afrika	Kozmetik cerrahi
Macaristan	Diş ve kozmetik cerrahi
Hindistan	Ortopedik ve kardiyak girişimler, kanser tanı ve tedavisi
Meksika	Diş ve kilo sorunları
Körfez Ülkeleri	Kardiyoloji, dental cerrahi, endokrinoloji, gastroenteroloji, genel cerrahi, immünoloji, göz hastalıkları ortopedik cerrahi
Kosta Rika	Porselen kron, dental implant, meme büyütme/ küçültme, yüz germe, abdominoplasti

Tablo 1. Medikal Turizm anlamında En Çok Tercih Edilen Ülkeler ve Sundukları Sağlık Hizmetleri (bölümlere göre) (Sayın ve diğerleri, 2017)

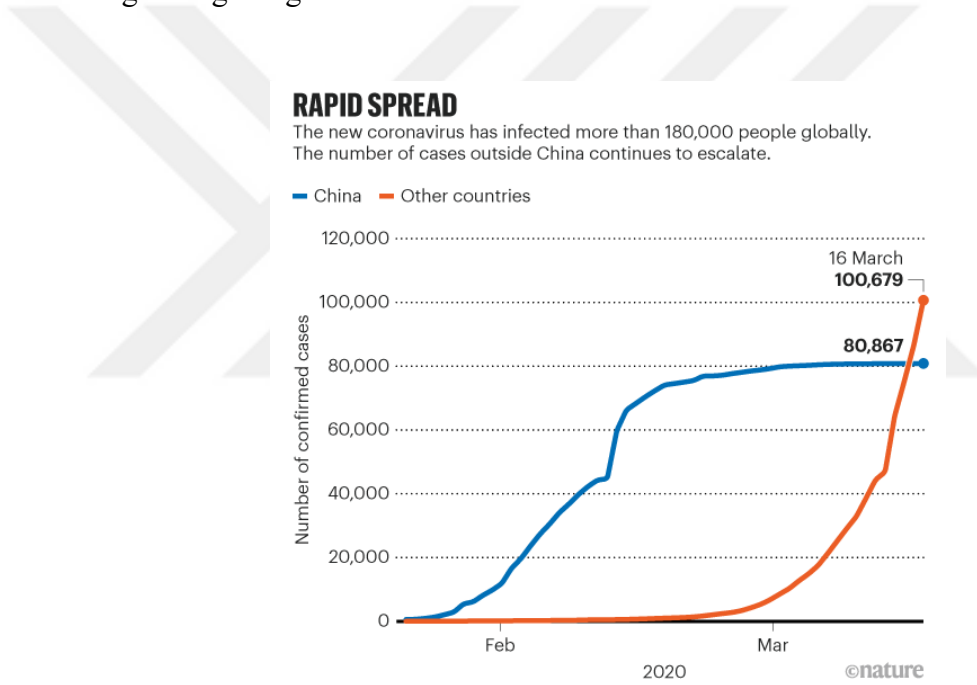
Pandemiler, geniş bir coğrafi alanda morbidite ve mortaliteyi büyük ölçüde artırabilen ve önemli ekonomik, sosyal ve politik bozulmalara neden olabilen büyük ölçekli bulaşıcı hastalık salgınlarıdır. Kanıtlar, artan küresel seyahat ve entegrasyon, şehirleşme, arazi kullanımındaki değişiklikler ve doğal çevrenin daha fazla sömürülmesi nedeniyle geçtiğimiz yüzyılda pandemi olasılığının arttığını göstermektedir (Jones ve diğerleri 2008). Bu eğilimler muhtemelen devam edecek ve yoğunlaşacaktır. Bu kısım da şu anda içinde bulunduğumuz pandemi tanımlaması ile devam edecektir.

1.6. Korona Salgını

Koronavirüs hastalığı (COVID-19), Covid 19 olarak kodlanan fakat sars ve mers virüslerinin kardeşi konumundaki bir virüsçe oluşturulmuş bir salgındır. Salgının ilk nerede başladığı konusunda spekülasyonlar devam etmekle birlikte Çin'de bulunan Hubei Pazarı'nı ziyaret eden hastalığa ilk yakalanan ve bulaştıran kişiler olarak kayıtlara

geçmiştir. 11 Şubat 2020'de Dünya Sağlık Örgütü, koronavirüs hastalığı 2019'un kısaltması olan hastalığa "COVID-19" adını verdi. Salgına neden olan virüsün birçok kardeşi vardı. Örneğin, yarasa koronavirüsleri, pangolin koronavirüsleri ve SARS-CoV ve SARS-CoV-2. Daha önce bu hastalığa 2019 yeni koronavirüs, 2019-nCoV deniyordu, ancak Latince'nin bilim dili olması nedeniyle COVID-19 adı benimsendi ve hassasiyete dayalı bir durum yarattı.

Hastalıkta en temel bilgi, hastalığın yarasalardan kaynaklanan zoonotik bir virüs hastalığı olduğu bilgisidir.

Grafik 1. Çin ve diğer ülkelerde Korona pandemisi görülme oranı(Callaway, E. ve Cyranoski, 2020)

Semptomları olan en yaşlı kişi 1 Aralık 2019'da hastalandı ve hubei pazarıyla kesinlikle hiçbir ilgisi olmadığı söylendi. Ancak daha güvenilir kaynaklar, hastalığın Kasım düzeyinde ortaya çıktığını ve bu erken vakaların kaynak bağlantısının net olduğunu göstermiştir. Ancak teori dışında ilk vakanın nereden kaynaklandığının bilinmediği de bir gerçek.

Resmi vaka sayıları, tam test kriterlerine sahip hastalarda COVID-19 için test edilen ve sonuçları pozitif olarak doğrulanan kişi sayısını ifade eder.

Birçok ülke, çeşitli nedenlerle, erken evrelerde hafif semptomlu hasta bireylere test yapılmasına direndi ve yanlış rakamlar verdi.

Bu nedenle erken sonuçlar hastalığın yaklaşık yüzde doksanını tespit edemedi. Bu nedenle her alanda olduğu gibi hastalık yüzdelerinde de şeffaflık önemli düzeyde olup, içinde bulunduğumuz dönemimizde sayı netliği doğru düzeye yakındır.

9 Nisan 2020'de yapılan testler, Almanya'da büyük bir enfeksiyon grubunun varlığını kanıtladı (insanların yüzde 15'i antikolar için pozitif test yaptı).

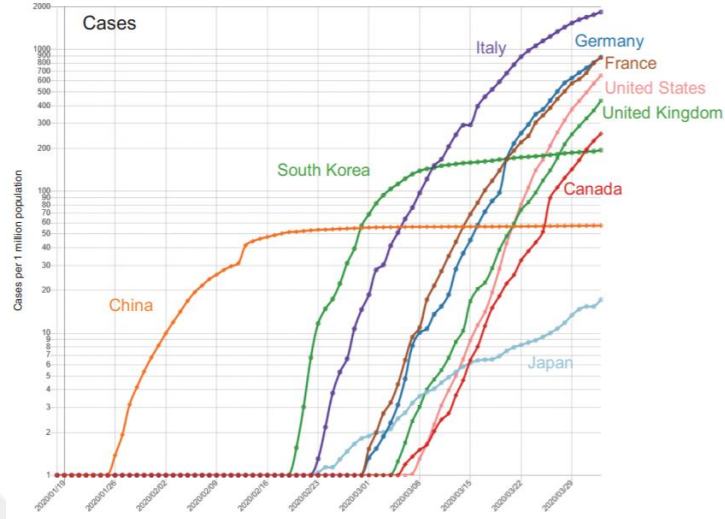
Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda'daki farklı gruplarda yapılan testler, virüsün varlığının COVID-19 test sonuçlarının bildirdiğinden çok daha yaygın olduğunu gösterdi.

Serostat olarak belirlenen prevalans, dikkatli olunması gereken bir durumdur, bazı çalışmalarda hafif semptomları olan kişilerde bulunmuştur. Bu ifade, kan veya vücut sıvısı tetkiklerinin olumsuzluğunun tam olarak doğru sonuç olmadığını ancak doktorun değerlendirilmesinde esas olduğunu kanıtlamıştır.

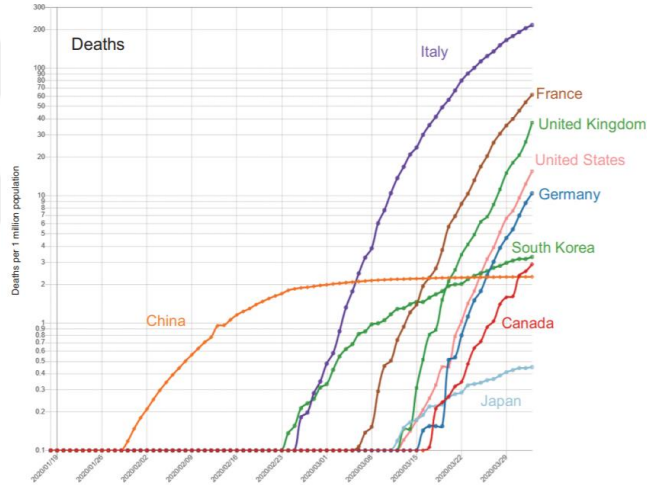
Çin'deki yaşa dayalı testler, vakaların nispeten düşük bir oranının 20 yaşın altındaki bireylerde meydana geldiğini göstermektedir.

Mevcut durumda daha genç bireylerin semptomları daha az yaşadığı için bunun böyle bir durum yaratabileceğine dair bir görüş var, ancak yine de yüzde yüz net değil.

Çin'de yapılan geriye dönük bir çalışma, çocukların ve yetişkinlerin enfekte olma olasılığının eşit olduğunu buldu, ancak yukarıda bahsettiğimiz belirsizliğe ölümlerin daha az olduğunu ekledi.

Grafik 2. Vakaların ülkelere göre dağılımı

Grafik 3 . Ölüm oranlarının ülkelere göre dağılımları (Idogawa, M., Tange, S., Nakase, H., ve Tokino, T. 2020).

Yapılan öncül tanımlamalara göre, ayrıca önceki pandemilerde göstermiştir ki, COVID-19 virüsü ile enfekte olan çoğu insan, (özellikle genç nüfus için tanımlamalar) hafif ila orta derecede solunum yolu hastalığı yaşayacak ve özel tedavi gerektirmeden hastalığı atlatacaktır. Altmış yaş ve üzeri olarak tabir ettiğimiz ve normal şartlar altında dahi medikal desteğe ihtiyaç duyulan durumlardaki hastalar (kalp hastaları, diyabet, kronik solunum ve kanser hastaları gibi) için ciddi hastalık geliştirme olasılığı daha yüksektir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Sistematik Derleme

Sistematik inceleme, ilgili tüm araştırmaları belirlemek, seçmek ve eleştirel olarak değerlendirmek ve incelemeye dahil edilen çalışmalardan veri toplamak ve analiz etmek için sistematik ve tekrarlanabilir yöntemler kullanan, açıkça formüle edilmiş bir sorunun gözden geçirilmesidir.

Sistematik bir inceleme:

- Odaklanmış bir araştırma sorusunu yanıtlama amacı güder.
- Kapsamlı, tekrarlanabilir böylelikle kanıtlanabilir bir arama stratejisi kullanır.
- Alanla ilgili yapılmış (hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış) tüm çalışmaları içerir.
- Dahil etme/hariç tutma ve kalite için tüm sonuçları değerlendirir.
- Bulguların tarafsız, dengeli ve yeterli bir özetini sunar.
- Karmaşık bir araştırma sorusuna bakan bir araştırmacı ekibini içerir.
- Tamamlanması (çok geniş bir data seti içerdiği için) aylar hatta yıllar alabilir.

Sistematik bir inceleme nicel veya nitel olabilir.

Nicel bir sistematik inceleme, sayısal verileri olan deneysel çalışmalarında dahil olduğu çalışmaları içerecektir. Niteliksel bir sistematik inceleme, gözlem, görüşme veya sözlü etkileşimlerden veriler elde eder ve katılımcıların anlam ve yorumlarına odaklanır. Odak grupları, röportajlar, gözlemler ve günlükleri içerecektir.

Sistematik İncelemeler nesnel bakış açısında olduğu için önyargıyı en aza indirir.

Sistematik bir inceleme, literatürü özetlemek için daha bilimsel bir yöntemdir, çünkü incelemeye hangi çalışmaların dahil edileceğini belirlemek için özel protokoller kullanılır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden, Araştırmanın yöntemi betimsel tipte nitel sistematik derlemedir. Nitel durum çalışması, belli bir olay ya da olgunun nasıl ve ne gerekçeyle ortaya çıktığını, derinlemesine araştıran bir araştırma desenidir. Betimsel tipte nitel sistematik derleme yöntemi, araştırmacının herhangi bir konu veya disipline ilişkin genel eğilim ve araştırma sonuçlarını ortaya koymak adına gerçekleştirdiği bir sistematik derleme yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Calik ve Sözbilir, 2014). Bu yöntemde araştırmacının amacı çoğunlukla seçtiği konuyla ilişkili olarak yapılan akademik çalışmaların amaçlarını, hangi kuramsal çerçeveye ve yönetime dayandığını ve araştırmaların bulgularını ortaya koymaktır (Hallinger, 2018).

2.3. Çalışma Dokümanı ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın yöntemi betimsel tipte nitel sistematik derlemedir. Araştırma için verilerin toplanması aşamasında 2019-2022 tarihi arasında Google Akademik veri tabanı kullanılarak tarama gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin Google Akademik 'in diğer veri tabanlarına kıyasla sosyal bilim disiplinleri için marjinal bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışmalar arasında YÖK tez merkezinde yer alan tezlere de yer verilmiştir.

2.4. Verilerin Toplama Araçları

Kullanılan tezler ve makalelerde kullanılan parametre başlıkları ele alınarak araştırmacı tarafından birleştirilerek kullanılmıştır. Bu başlıklar aşağıda verilmiştir:

- Araştırmanın amacı,
- Araştırma modeli,
- Veri toplama araçları,
- Verilerin analizi ve
- Sonuçlar

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın amacı kapsamında Covid 19 salgınının medikal turizm üzerine etkisinin sistematik olarak incelendiği çalışma dokümanında yer alan araştırmalar araştırmacı tarafından belirlenen 5 parametreye (amaç, araştırma modeli, veri toplama araçları, sonuçlar) göre elde edilen bulgular aşağıda her bir araştırma için ayrı ayrı verilmiştir:

1)Yasemin Kadioğlu tarafından yapılmış tez çalışması ‘TÜRKİYE’ DE SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA MEDİKAL TURİZM VE EKONOMİK YÖNÜ: İSTANBUL ÖRNEĞİ ‘

AMAÇ

Burada küresel medikal turizm de yer alan İstanbul’da ki özel ve kamu hastanelerinin medikal turizm faaliyetlerinin değerlendirmesinin yapılması (sektördeki yerinin belirlenmesi, pazar payının arttırılmasını için önerilerde bulunmak gibi) amaçlanmıştır. Bu amaç sebebiyle belli sorular cevaplandırılacaktır ve sorular şunlardır:

1. Medikal turizmi faaliyetinde bulunan hastanelere medikal turist gelme durumu ile bu hastanelerin;

1. Medikal turizmi faaliyetinde bulunan hastanelere medikal turist gelme durumu ile bu hastanelerin;

a. Statülerinin

b. Büyüklüklerinin

c. Sağlık personellerinin yabancı dil yeterliliğinin

d. Çevirmen istihdamının

e. Pazarlama faaliyetlerinde bulunmasının

f. Akreditasyonun

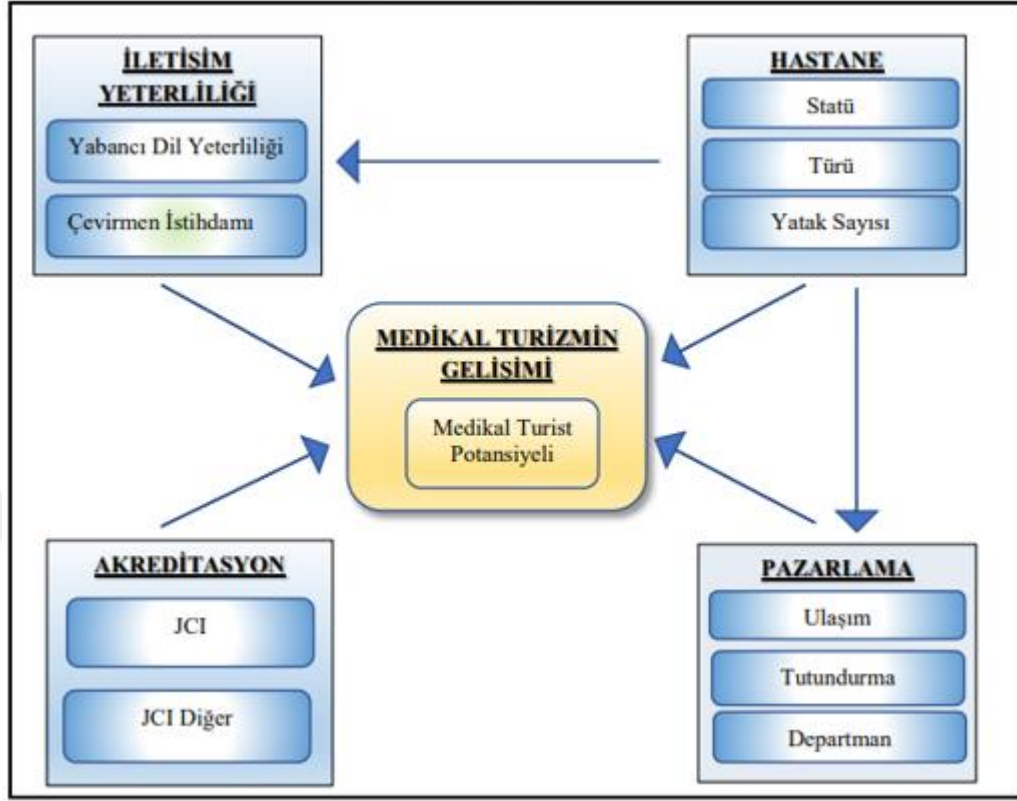
g. Ulaşım imkânları arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir.

2. Hastanelere en fazla hangi ülkelerden medikal turist gelmektedir?
3. Hastanelere medikal turizm faaliyetinde bulunmak amacıyla gelen hastalar en fazla hangi branşları tercih etmektedir?
4. Devletin medikal turizmi adına uygulamaya koyduğu veya koyacağı politika ve önlemler nelerdir?
5. Turizm gelirleri içinde sağlık turizmi gelirlerinin payı ne kadardır ve ekonomik etkileri nelerdir?

6. Medikal turizmde pazar payı en yüksek olan ülke veya ülkeler hangileridir?
  - a. Hangi uygulamalar daha fazla yapılmakta ve talep edilmektedir?
  - b. Coğrafi konumlarının bu duruma etkisi var mıdır?
  - c. Türkiye ile benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

MODELİ

Bilimsel araştırma verilen tanımlamaya göre belli bir fikre ulaşmak için ele alınan problemin giderilmesi amacıyla sistematik ve planlı bir şekilde yapılacak olan verilerin toplanmasını ve analiz edilmesinin yer verildiği çalışmadır.(Özdemir, 2013, s. 2). Bu süreç gözlemler sonucunda kuramlar çıkarılması veya önceden yer alan kuramların denenmesi şeklinde gerçekleşirken, bazen de bir problemin çözüme ulaştırılması şeklinde karşımıza gelmektedir. Yukarıda belirtilenlerden hangisi yapılmış olursa olsun amacımız belli araçlar vasıtasıyla veri üretimi ve üretilen verilerden anlam çıkarılmasıdır (Baltacı, 2017, s. 1). Burada söz edilen çalışma, araştırmanın amacıyla uyumlu olarak tarama modeli denilen araştırma modeliyle yapılmıştır.

Nicel anlamda yapılan sistemde ise Türkiye’ de medikal turizmin mevcut durumunun değerlendirilebilmesi ve sektörün gelişiminin sağlanmasında gerekliliklerin belirlenmesi amacıyla, anket yöntemi kullanılmıştır. Ayrıntılı olarak yapılmış olan araştırma modeli aşağıdaki tabloda net verilmiştir.

Şekil 2. Medikal Turist Potansiyeli Araştırma Modeli

Anketin hazırlanmasında tezin amacıyla uyumlu olarak bazı çalışmalardan yararlanmıştır. Bunlar Yalçın;2006, Binler;2015, Buzcu;2016 ve Heung ve diğerleri; 2011, çalışmalarından yararlanılmıştır. Ancak tez yazım sürecinde gerçekleşen COVID-19 Pandemi'sinin medikal turizm sektörü üzerinde yaratacağı etkiyi tanımlamak amacıyla IMTJ (2020) (Medical Travel Journal) yapmış olduğu anket sorularından, faydalanılarak oluşturulan sorular da ankete dâhil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda soruları bulabilirsiniz.

H1a: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanenin statüsü (kamu, özel vb.) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanenin türleri (genel, dal hastanesi vb.) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1c: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanelerin fiili yatak sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2a: Araştırmaya katılan hastanelerde yabancı dil eğitimi yeterli personel olma durumu ile hastanelerin statüleri (kamu, özel vb.) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2b: Araştırmaya katılan hastanelerde yabancı dil eğitimi yeterli personel olma durumu ile hastanelerin türleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2c: Araştırmaya katılan hastanelerde yabancı dil eğitimi yeterli personel olma durumu ile hastanelerin fiili yatak sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanelerinde çevirmen bulundurma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4a: Araştırmaya katılan hastanelerde çevirmen olması ile hastanenin statüsü (kamu, özel vb.) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4b: Araştırmaya katılan hastanelerde çevirmen olması ile hastanelerin fiili yatak sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5a: Araştırmaya katılan hastanelerde medikal turistlere ulaşım imkânı sağlanması ile hastanelerin statüsü (kamu, özel vb.) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5b: Araştırmaya katılan hastanelerde medikal turistlere ulaşım imkânı sağlanması ile hastanelerin fiili yatak sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6a: Araştırmaya katılan hastanelerde pazarlama departmanı olması durumu ile hastanelerin statüleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6b: Araştırmaya katılan hastanelerde pazarlama departmanı olması durumu ile hastanelerin fiili yatak sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanede pazarlama departmanı olması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanede JCI akreditasyon belgesi olması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turistlere yönelik tutundurma faaliyetlerinde bulunma durumu ile hastanenin statüsü (kamu, özel vb.) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H10: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile hastanelerin medikal turistlere yönelik tutundurma faaliyetlerinde bulunma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H11: Araştırmaya katılan hastanelerde medikal turistlere sunulan hizmetlerde problem yaşanması durumu ile JCI akreditasyon belgesi olması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H12: Araştırmaya katılan hastanelere medikal turist gelme durumu ile JCI akreditasyon belgesi dışında bir akreditasyona sahip olunması durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Özellikle son dönemlerde tek bir araştırma yönteminden giderek uzaklaşıldığı nitel ve nicel araştırma yaklaşımının bir arada barındıran karma bir model benimsendiği görülmektedir (Baltacı, 2019, s. 369). Çünkü hiçbir araştırma tek başına nitel ve nicel diye tanımlanamaz ve bu ciddi bir sebeptir. Nicel veriler ile hazırlanan araştırmada problemin tanımlanması ve bulguların yorumlanması nitel yaklaşım gerektirirken; benzer şekilde nitel veriler ile yapılan araştırmanın sonunda da bulguların iletilmesinde nicelleştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır (Karasar, 2016, s. 45).

Bu yaklaşım tarafımızca uygun bir tutum olduğundan, çalışma içerisinde nicel ve nitel metotlar birlikte kullanılmıştır. Kaynaklar, birincil ve ikincil olmak üzere, konuya yakınlıklarına göre iki grupta toplanır (Karasar, 2016, s. 175). Birincil veri kaynaklarında araştırmacı orijinal düzenlenmemiş verilere ulaşarak kaynakla etkileşim halinde olup bilgiye ulaşması ile elde edilir. İkincil veriler ise birincil veri kaynaklarının düzenlenmiş halidir ve ikincil verilerin en önemli avantajı zaman ve maliyet tasarrufu sağlamasıdır (Özdemir, 2013, s. 123).

Bu yaklaşım çerçevesinde ikincil veriler ile elde edilemeyen ve çözüm için gerekli verileri sağlamak amacıyla, anket yöntemi ile birincil veri elde edilmesi planlanmıştır. Hazırlanan ankette toplam (1'i açık uçlu olmak suretiyle) 30 adet soru bulunmaktadır. İlk 7 soru hastaneyle ilgili olan örneğin statüsü, türü, büyüklüğü ve akreditasyon ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır. Daha sonraki geri kalan 23 soru medikal turizm faaliyetini daha iyi değerlendirebilmek adına ilgili sağlık kurumunun uygulamaları ve gelen uluslararası hastaların menşei ile ilgili sorulardır. Ayrıca ankette, tez yazım süreci içinde gerçekleşen COVID-19 Pandemisinin medikal turizm sektörü üzerinde yaratacağı etkileri değerlendirmek amacıyla oluşturulmuş ve önem derecesine göre sıralanması istenilen sorular da yer almaktadır. Çalışma esnasında devam eden özellikle pandemi koşulları sebebiyle hastanelerde artan iş yükleri ve gönüllülük esasına bağlı olmasından anket sayılarında ilk turda beklenen rakama ulaşılamamış ve tekrarlanmıştır. Bu sebeple üç tur tekrarlanmış ve üçüncü tur sonunda toplam 139 hastane ile toplam hastane sayısının %59'una ulaşıldığında anket uygulaması tamamlanmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada (İstanbul’ da bulunan hastanelerden) anket uygulanarak elde edilen veriler SPSS 21,0 programı ile yapılmıştır. Çalışma analizinde yer alan frekans ve yüzde değerleri, kategorik değişkenler için hesaplanmış ve bu değerlere ait grafikler oluşturulmuştur. Beşli derecelendirme olan değişkenler için, ortalama ve standart sapma değerleriyle birlikte, frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Ki-kare testi yardımıyla, kategorik değişkenler arasındaki ilişki analiz edilmiş, ortaya çıkan sonuçlar grafik halinde sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Ekonomik büyüme ve kalkınma çabaları ile cari açığın finansmanının sağlanmasında, özellikle gelişmekte olan ülkeler kaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kalmaktadır ve iç tasarruf yetersizliği bu bahsedilen sıkıntıyı daha da kötü şekle sokuyordur (sermaye birikimine ulaşmalarını güçleştirmektedir). Bu sebepten, ülkeler ekonomik sıkıntılarını aşmada alternatif finansman kaynakları aramaktadır. Ödemeler bilançosunda görünmeyen ihracat kaleminde yer alan turizm gelirleri, ülke ekonomilerinde önemli bir yere sahiptir. Yarattığı doğrudan ve dolaylı istihdam alanları, milli gelire katkısı ve dış ticaret açıklarını kapamadaki becerisi ile turizm, özellikle kaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kalan GOÜ ekonomileri için vazgeçilmez bir gelirdir. WTTC (2019) verilerine göre, küresel GSYİH’ nın %10,3’ ünü turizm gelirleri oluştururken söz konusu yılda 330 milyon iş imkânı ile istihdamın da %10,4’ ünü sağlamıştır (WTTC, 2020). Ancak geleneksel turizm ile elde edilen gelir yılın belli dönemlerinde gerçekleşirken, yılın büyük bir kısmında kesintiye uğramaktadır. Dünya genelinde, bu gelir kaynağının süreklilik arz etmesi için alternatif turizm kolları yaratma amacıyla, turizm sektörü farklı alanlar ile işbirliği içinde ihtiyaçlara karşılık verme çabasıdadır. Medikal turizmin diğer dallar arasında, özellikle geleneksel turizme oranla yüksek getirili bir sektör olduğu bilinmektedir. Bunun en belirgin kanıtı ise kişi başı harcama miktarlarıdır ve net olarak ortaya konmuştur. Türkiye’ de 2003-2019 yılları arasında kişi başı turizm harcaması en düşük 666 ABD Doları; Uluslararası boyutta ise sağlık turizminde kişi başı harcamanın bu rakamların çok üzerinde, 6500 ABD Doları düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir. Medikal turizminde ise kişi başı harcamanın, özellikle spesifik tedavilerde bu oranların

çok üzerinde, on binli rakamlar ile ifade edildiği bilinmektedir. Turizm gelirleri içinde sağlık turizmi gelirlerinin payının, gelişmekte olan ülke kategorisinde ilk sırada yer alan destinasyonlarda ortalama %6 ve %7 civarında olduğu ifade edilmektedir. Literatürde, medikal turizm destinasyonlarının seçiminde önemli belli kriterlerin göz önünde bulundurulduğu görülmüştür. Tedavi maliyetleri, kalifiye sağlık personeli, yabancı dil yeterliliği bunların en önemlileri arasındadır. Hindistan'ın yüksek oranda maliyet avantajına sahip olduğudur. Bunun yanında Hindistan'ın tedavi maliyetlerinden sonra, onu avantajlı kılan bir diğer unsurun ise ülke genelinde iyi konuşulan İngilizce olduğu bilinmektedir. Türkiye ise tedavi ücretleri sırlamasında Hindistan kadar çok düşük rakamlara sahip olmasa da, genellikle sıralamada ortalarında yer almaktadır. Yabancı dil yeterliliğine gelince, araştırmanın nicel bölümünde uygulanan anket sonucu elde edilen bilgilerde, Türkiye' de yabancı lisan hâkimiyeti olan yeteri kadar personelin özellikle kamu hastanelerinde olmadığı yönündeki yaklaşımın aksine, araştırmaya katılan tüm hastanelerin, %93,5'i bu konuda yeterli olduklarını belirtmişlerdir bu belki de tercihi yüksek seviyede sağlamaktadır. Ayrıca çevirmen istihdam etme konusunda da, hastanelerde ki özel hastanelerde %81,3 gibi bir rakamla çevirmen işe alımı yapıldığı belirtilmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak; Türkiye medikal turizm hasta popülasyonu göz önünde bulundurularak düzenlenip çeşitliliğin artırılması ve bu konuda tedavinin her aşamasında görevli olan yabancı dil yeterliliğine sahip personel yetiştirilmesinin, Türk medikal turizm sektörünün gelişimini destekleyeceği düşünülmektedir. Hindistan' da hastane dışı yaşanan hijyen standartları, Türkiye'yi Hindistan'a karşı üstün kılmaktadır. Eğer bu sağlanacak olursa Türkiye'nin medikal turizm destinasyonu olarak ön plana çıkacağı ve en çok tercih edilecek destinasyonlar içerisinde Türkiye'nin de yer alacağı ifade edilmektedir. Katılımcılara hastanelerine gelen medikal turistlerin kendi hastanelerini seçmelerini etkileyen faktörler sorulduğunda, en etkili ilk üç faktörün sırasıyla, "Hastanenin ünü, doktorların ünü ve gelişmiş teknolojik altyapı olduğu" dile getirilirken; "Tedavi masraflarının kendi ülkelerine oranla düşük olması" en son etkili faktör olarak belirtilmiştir. Bu durum Türkiye' ye gelen medikal hastaların ülkeyi kaliteli sağlık hizmeti almak amacıyla tercih ettikleri, maliyet odaklı davranış sergilemedikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu tespit, tıp eğitiminin altını bir kez daha çizmektedir. Kaliteli tıp fakültelerinde yer almış olmak özellikle önde bulunan bir şey

haline gelmiştir. Türkiye’ de medikal turizm gelişmesindeki engellerin sorulduğu anket sorularına bakıldığında ise; yukarıda ifade edildiği gibi “Yabancı dil sorunu” ilk sırada bulunurken onu sırasıyla “Tanıtım eksikliği ve fiziki altyapı yetersizlikleri” izlemiştir. Hastanelerinde medikal turist ağırlayanların %86,7’sinde pazarlama departmanı bulunurken, ağırlamayanların %4,7’sinde medikal turizm ile ilgili bir pazarlama departmanı bulunmaktadır. Elde edilen bulgular medikal turizmde pazarlama faaliyetlerinin önemini destekler niteliktedir. Tanıtım servislerinin bulunması bu sebeple çok önemli bir durum arz eder.

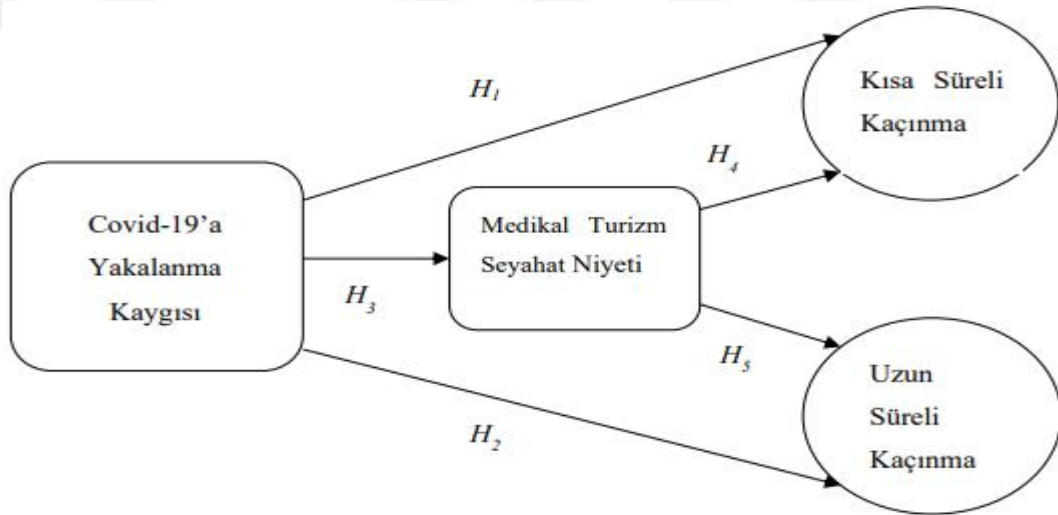
İnternet tanıtımının tapılması çok önemli bir konudur. Bu sebeple internetten tanıtım faaliyetleri daha kullanışlı ve internet sayfalarının anında soruları cevaplayabilecek çeşitli dillerde danışmanlara ulaşılır olması, hasta popülasyonunu arttırması açısından önemli olacağı düşünülmektedir. İlki internet tanıtımı iken; İkinci en çok tercih edilen tutundurma faaliyetinde kullanılan araç ise %42,4’lük oran ile “Havaalanlarında medikal turizm tanıtım noktaları oluşturmak” olmuştur. Bu tutundurma faaliyetinin dünya genelindeki medikal turizm sektör temsilcileri tarafından sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Türkiye’ de özel hastanelerin bu uygulamayı daha fazla tercih ettikleri bilinmekle birlikte, kamu ve özel sektör işbirliği içerisinde yaygınlaşarak daha fazla yurtdışı havaalanı noktalarına ulaştırılması önerilmektedir. Özellikle son ve önemli konulardan olan konular hangi alanların en çok tercih edilen alandır bilgisidir. Türkiye gibi estetik ve plastik cerrahi ve medikal estetik (dolgu, botox, saç ekimi vb.) uygulamalarının daha fazla tercih edildiği destinasyonlar için bu durum kuşkusuz çok önemlidir.

2) Şeyma KOÇ tarafından yazılan yüksek lisans tez çalışması ‘COVID-19’A YAKALANMA KAYGISININ MEDİKAL TURİZM SEYAHAT NİYETİNE ETKİSİ: TÜRK DİASPORASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA’

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı Covid-19 salgınının, Avrupa’da yaşayan Türklerin , medikal turizm seyahat planlarını ne anlamda etkilendiğini belirlemektir. Gurbetçilerin yaptıkları seyahatler kapsamında değerlendirilen diaspora turizmi, Türkiye’ye sağladığı ciddi döviz girdisiyle ülke ekonomisine önemli gelir katkıları sağlamaktadır. Sağlık turizmi de diğer turizm türlerine nazaran gelir anlamında çok daha fazla olan oluşuyla dikkatleri çeken bir diğer turizm çeşididir. Bundan dolayı bu çalışmada bu iki turizm türü birlikte ele alınmıştır. Araştırmada Avrupa ülkelerinin dahil edilmesinin amacı yurt dışında ikamet eden 6,5 milyon Türk vatandaşının 5,5 milyon gibi bir oranının Avrupa’da ikamet etmesidir. Ayrıca bu gurbetçi dediğimiz topluluğu hakkında herhangi bir araştırmanın olmaması çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Şekil 3. Covid-19’a Yakalanma Kaygısı Araştırmanın Modeli

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama araçları olarak, anket yöntemi kullanılmıştır. Google Formlar üzerinden hazırlanan anket formu, katılımcılara online olarak uygulanmıştır. Araştırma kapsamında uygulanan ölçekler: Demografik özellik formu, Covid-19 Durumu, Covid-19'a Yakalanma Kaygısı ölçeği, seyahat niyeti ölçeği ve kaçınma ölçekleridir.

VERİLERİN ANALİZİ

Öncelikle elde edilen verilerin normal dağılıp ölçülürlüğü belirlenmesi amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Bununla birlikte çarpıklık ve basıklık katsayıları da dikkate alınmıştır. Katılımcıların Covid-19'a Yakalanma kaygısı, seyahat niyeti ve kaçınma davranışı puanlarının karşılaştırılmasında değişkenlerin kategori sayısı dikkate alınmıştır. Buna göre kategorik olarak iki kategori belirlenmiştir ve oluşan değişkenler için bağımsız gruplar için t testi, üç veya daha fazla kategoriden oluşan değişkenler için ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmanın yöntemini oluşturan söz konusu istatistiksel yöntemlerin uygulanmasında IBM SPSS 23.0 ve AMOS 23.0 istatistiksel paket programları kullanılmıştır.

SONUÇLAR

İlgili literatür incelendiğinde, diasporaların medikal turizm hareketine ilişkin yapılan pek çok çalışma bulunmasına karşın 6,5 milyonu aşkın Avrupa da yaşayan Türkler bulunan Türkiye'nin özellikle Türk yurttaşlarımızın medikal turizm hareketi ile ilgili çalışmaların az sayıda olduğu fark edilmiştir (Nielsen vd. 2012; Şekercan vd. 2015; Lokdam vd. 2016; Şekercan vd. 2018; Korkmaz Yaylagül vd. 2018; Korkmaz Yaylagül, Yazıcı 2018).

479 katılımcının (gurbetçilerin) çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Yaş gruplarının 26-35 yaş arasında yoğunlaştığı ve evli katılımcı sayısı bekar katılımcıların sayısına göre daha fazladır. Eğitim düzeylerinin lise ve lisans mezuniyetlerinde yoğunlaştığı ve aylık gelir durumlarının ise genellikle 2000 € ve daha az olduğu bulgusuna varılmıştır. Bu çalışmada ise, alınan ilk beş sağlık 122 hizmetinin; diş hekimliği çalışması(ağız ve diş hastalıkları), kulak burun boğaz, dermatoloji, kapsamlı tıbbi kontrol ve ortopedi olduğu

bulunmuştur.

Katılımcıların “Medikal tedavi için Türkiye’yi tercih etme nedeniniz nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar analiz edilmiş ve ilk beş tercih nedeninin; kendi ülkeleri olması, alanında uzman hekimleri, uygun fiyat, kaliteli sağlık hizmeti ve anadilde sağlık hizmeti alabilme imkânı olduğu belirlenmiştir. Kendi ülkeleri olması ve anadilde sağlık hizmeti alabilme imkânı ifadesi medikal diaspora turizmini destekler niteliktedir. Yaşar (2019) çalışmasında bunu destekliyor gibi olan ifadesiyle tatil için Türkiye’yi tercih etme sebeplerinden ilkinin “kendi ülkem olması” olarak bulmuştur. Dinçer vd., (2016) tarafından yapılan tez çalışmasından sonra her ne kadar yurt olarak tercih edilmesi sayılsa da ilk iki sırasında kaliteli sağlık hizmeti ve uygun fiyatın olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu yaşadığı ülkenin, Türkiye’ye göre sağlık sistemini ve Covid-19 ile ilgili politikalarını daha yetersiz ve daha başarısız bulmaktadır. Bu ifade de Türkiye’nin Covid-19 kriz yönetimini diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha iyi yönettiği ve Covid-19 pandemisi sonrası tercih edilebilirliği artıracak yönünde potansiyelinin olduğu söylenebilir. Daha önce Türkiye’den tıbbi tedavi alma durumunun kişilerin seyahat niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bireylerin kaçınma davranışının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Yapılan t-testi sonuçlarına göre yapılan analizde “genel kaçınma” ve alt boyutlarından “kısa vadeli kaçınma” erkeklerin kaçınma davranışının kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tamer Gencer (2021) de yapmış olduğu makalede kadınların erkeklere nazaran daha fazla kaçınma davranışında bulunduğu dikkat çekmiştir. Yine bulgulara göre; eğitim durumu ve gelir durumunun kaçınma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Daha önce Türkiye’den tıbbi tedavi alan bireylerin, daha fazla kısa süreli kaçınma davranışında buldukları da bulgular sonucunda tespit edilen bir diğer durumdur.

3) Aysel TEKGÖZ OBUZ , Nevzat GENCER , Rasim BABAHANOĞLU tarafından yazılan makale ‘COVID-19 PANDEMİSİ KONUSUNDA TÜRKİYE’DE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME’

AMAÇ

Araştırma, Covid-19 pandemisi ile ilgili bir buçuk sene zarfında ki bu pandeminin en yaygın olduğu dönem (Ocak 2020-Mart 2021 tarihleri arasında) Türkiye’de yayımlanmış olan lisansüstü tezlerde pandemiye yönelik genel eğilimi belirlemek amacıyla yapılmıştır.

MODELİ

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Kodlama sonucu elde edilmiş olan sonuçlar yüzde ve sayı olarak tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca, tezlerin içeriğindeki konuların yer aldığı konular üzerinde içerik analizi yapılmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada lisansüstü tezler incelenirken, araştırmacılar tarafından araştırmanın amaçları doğrultusunda, Excel ortamında bir kodlama formu geliştirilmiştir. Bu formda tezlerin; ”türlerine, yıllarına, üniversitelerine, çalışma gruplarına, veri toplama tekniklerine ve araştırma konularına” uygun başlıklar oluşturulmuştur. Daha sonrasında bu maddeler, kodlama formuna işlenerek istenen veriler toplanmıştır

VERİLERİN ANALİZİ

Böylece toplam 54 teze yer verilmiş ve bu tezlere ilişkin bilgiler, araştırmacılar tarafından hazırlanan kodlama formuna aktarılarak bir tez listesi oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle, nitel veri analizlerinden betimsel istatistik kullanılarak elde edilen verilere ait bilgilere daha sonra ise, tezlerde geçen konulara yönelik, içerik analizi yapılmıştır.

SONUÇ

Araştırmada toplam, 13 farklı çalışma grubu tespit edilmiştir. En fazla çalışılan grubun; “hastaneye gelenler-yatanlar” en az çalışılan grupların da, “huzurevindeki yaşlı bireyler, üst düzey banka yöneticileri” ve “öğretmenler” olduğu görülmüştür. Veri toplama

tekniklerine göre; en çok “anket”, en az “gözlem” kullanılmıştır. Tezlerde en çok ele alınan konuların; “sağlığa yönelik etkiler/riskler”, en az ise yalnızca bir çalışmada ele alınan, “olumlu ruhsal belirtiler” olduğu görülmüştür.

4) R. Pars ŞAHBAZ tarafından yapılmış tez çalışması’ TÜRKİYE’DE MEDİKAL TURİZM UYGULAMALARI; İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİ’

AMAÇ

Son yıllarda oldukça önem kazanan medikal turizmin Türkiye’deki uygulamalarını incelemek ve bu alanda hizmet veren özel hastanelerin medikal turizme katkısını ve uygulama biçimlerini analiz ederek Türkiye’deki mevcut durumu ortaya çıkarmak ve bu doğrultuda yapıcı önerilerde bulunmaktır. Burada ayrıca alt amaçları şöyle sıralayabiliriz.

- 1) Medikal turizmin önemini ortaya koyarak kamu ve özel sektörün dikkatini çekmek.
- 2) Bu alandaki literatüre katkıda bulunmak ve araştırmacılara kaynak teşkil etmek

VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket, telefonla mülakat ve yüz yüze görüşme teknikleri tercih edilmiştir. Söz konusu anket, konuyla ilgili literatür taraması, ilgililerin ve konu ile ilgili uzmanların görüşleri alınarak araştırma amacına uygun olarak belirlenen toplam 17 sorudan oluşturulmuştur. Anket sorularının hazırlanmasında Pınar Yalçın’ın 2006 yılında hazırladığı yüksek lisans tezine ait anket temel alınmış, gerek duyulmayan sorular çıkarılmış ve mevcut duruma, güncel bilgilere ve bu araştırmanın amacına uygun sorular eklenerek anket geliştirilmiştir. Anket formunda öncelikle medikal turizm hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Anketin ilk 5 sorusu hastane hakkında kısa bilgiler içermektedir. 6-16. sorular ise hastane hakkında detaylı bilgiler ile medikal turizm faaliyetlerinin gerçekleşip gerçekleşmediği yönünde bilgi verici sorulardan oluşmaktadır. Anketin son sorusu ise konuyla ilgili düşünceleri almaya yönelik açık uçlu bir sorudur. İstanbul’da ki özel hastanelerin yoğun olduğu merkezlerden başlayarak tüm özel hastanelere ulaşılmaya çalışılmış ve neticede 102 özel hastane yöneticisiyle

görülmüştür. Ankara’da ise 18 yöneticiyle görüşülmüştür. Anket uygulaması toplamda 120 katılımcıyla tamamlanmıştır fakat incelenen anketlerden 3 tanesi yanlış doldurma, eksik bilgi verme gibi nedenlerden dolayı iptal edilmiş ve araştırma 117 anketle bitirilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Anketin birinci bölümü araştırmaya katılan hastaneler hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. İkinci bölümde katılımcıların medikal turizm faaliyetlerini ne derecede gerçekleştirdikleri, medikal turizm için yeterli alt ve üstyapı olanaklarına sahipliklerini ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Katılımcılardan ikinci bölümde yer alan soruları “Evet” ve “Hayır” seçenekleri ile cevaplamaları istenmiştir. Veriler SPSS programıyla analiz edilerek yorumlar yüzde (%) ve frekans(Sayı, n) alınarak tablolaştırılmıştır. Araştırmada amaç mevcut durumu irdelemek ve mevcut durumu ortaya çıkararak çözüm önerileri geliştirmektir. Buradan hareketle verilerin analizinde sadece aritmetik ortalama kullanılarak en çok tercih edilen seçenektan hiç tercih edilmeyen veya en az tercih edilen seçeneğe doğru sıralama yapılmıştır. Verilerin analizi aritmetik ortalamayla birlikte, maksimum ve minimum değerler ile birlikte standart sapma değerleri de verilerek tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

SONUÇLAR

Araştırma sonuçlarının çoğunlukla literatür (Yalçın, 2006. Genç, 2007.) ile paralel olduğu görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde; medikal turizm kapsamında gelen yabancı hastaların Türkiye’yi tercih etmesinin en önemli sebep olarak fiyatların uygun olması ve sağlık hizmetlerinin kaliteli olmasıdır. Ayrıca bazı hizmetlerin kendi ülkelerinde sigorta kapsamında olmaması ve kendi ülkelerindeki uzun bekleme listeleri medikal hastaların Türkiye’yi tercih etmelerinde önemli etkenler olduğu görülmektedir. Türkiye’de sunulan sağlık hizmetlerinin kaliteli olması, maliyetlerin diğer ülkelere kıyasla düşük olması, iklim koşullarının uygunluğu, tatil fırsatlarının çokluğu, kısa bekleme süreleri, uzman hastane ve yeterli teknolojik donanım sahipliği gibi etkenler göz önünde bulundurularak plan ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bunlarda

ancak küreselleşen dünyada reklamlarla ortaya konabilir. Türkiye'nin turistik reklam ve tanıtım faaliyetlerinde medikal turizme yönelik tanıtımların arttırılmasının mevcut medikal turizm hareketlerinin ve medikal turizmden elde edilen gelirin de iyi bir şekilde artmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer turizm türlerinde olduğu gibi hazırlanan bu paket turlara yönelik ücretsiz tanıtım turlarının, indirimli turların düzenlenmesinin tanıtım açısından oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir. Tedavi sürecinin, iyileşme ve kontrol süreci ile birlikte kalıcı ve devamlı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla sadece günübirlik müşteri memnuniyetinin sağlanmasının yeterli olmadığı bu bağlamda önemli bir kalite kontrol mekanizmasıyla sonraki süreçlerde kontrolün önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yurt dışında faaliyet gösteren büyük bütçelere sahip şirketlerle anlaşmalar yapılarak işverenlerin çalışanlarına Türkiye'de tedavi alternatifleri sunması sağlanabilir. Sonuç olarak Türkiye'de medikal turizm hareketlerini hızlandırarak, elde edilen gelirlerin arttırılmasına yönelik yeterli altyapı ve üst yapı faaliyetleri ile sosyal ve kültürel imkanların bulunduğu, buna karşın Türkiye'nin dünya medikal turizm pastasından yeteri kadar pay alamadığı söylenebilir.

5) Ferdos Abbaspour tarafından yazılmış makale 'MEDICAL TOURISM FOR COVID-19 POST-CRISIS RECOVERY?'

AMAÇ

Medikal turizm, genellikle cerrahi aramanın birincil amacı için uluslararası turizmin üstlenilmesi olarak tanımlanır (Lunt & Carrera, 2010). İran, sağlamış olduğu faydalı sağlık sistemi sebebiyle özellikle sınır ötesi turistler için bir medikal turizm destinasyonu olarak yükselmekte olan bir ülkedir (Esiyok ve diğerleri, 2017). Mayıs ayının sonu olan 2020 sonunda İran, kıtadaki 150000 e yakın teyit edilmiş vaka ve çoğu ölümle Asya'daki en yüksek 2. COVID-19 bulaşma seviyesini kaydetmiştir (Dünya Sağlık Örgütü [WHO], 2020). Bu tür istatistikler, ne yazık ki ülke reputasyonunu kötü etkileyen istatistiklerdir (Yu ve diğerleri, 2020). Burada amaç çokça korona pandemisinden sonraki medikal turizm sektöründeki recovery dediğimiz toparlanmayı nasıl sağladığını anlamaktır.

ARAŞTIRMA METODU(veri toplama aracıyla birlikte)

İran'daki bir sağlık tesisinden gelen tıbbi turistlerle kendi ülkelerinde e-posta yoluyla iletişime geçildi. Onay alındıktan sonra uygun bir tarih ve saatte telefon görüşmeleri yapılmıştır. Telefon görüşmeleri kullanmak, COVID 19 sınırlarının kapanması göz önüne alındığında bu katılımcılara güvenli bir erişim yolu sağlanmaya çalışılmıştır. Guba ve Lincoln'ün (1982) keşifsel araştırmaya natüralist sorgulama yaklaşımının benzeri kullanılarak, toplam 17 görüşme (10 erkek ve 7 kadın katılımcı) gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların 16'sı Irak'tan, biri Lübnan'dandı.

SONUÇLAR

Neredeyse bütün katılımcılar, komşu ülkelere kıyasla üstün tıbbi tedavileri açısından İran hakkında olumlu konuştu ve ülkenin COVID-19 sonrası yüksek kaliteli medikal turizm deneyimleri sunmaya devam etme yeteneğine güvendi. Ayrıca, birçok katılımcı tıbbi tedavilerde hafif fiyat artışları bekliyordu, ancak bu fiyat artışı tek başına İran'daki medikal turizm taleplerini zayıflatıyor gibi görünmemektedir. Fiyat indirimi stratejilerinin gerekli olup olmadığı sorulduğunda, tüm katılımcılar İran'daki medikal turizm fiyatlarının diğer Arap ve yakın olan ülkelerdeki (Ürdün, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi) bölgedeki diğer ülkelere kıyasla zaten düşük olması nedeniyle bunun bir faktör olmayacağını belirttiler (Jabbari ve ark. ., 2012). En son olarak, tüm katılımcılar, COVID-19 pandemisi kontrol altına alındıktan sonra büyük çoğunluğu medikal turizmden geçmek isteyen İran'ı COVID-19 sonrası bir medikal turizm destinasyonu olarak tekrar ziyaret etme niyetlerini belirttiler. Bu tür ülkeyi tekrar ziyaret niyetleri, medikal turistlerin artan COVID-19 riskini geçici bir risk olarak gördüğünü ve kriz sonrası en iyi uygulamaları devam ettireceğini gösterir.

6) Fadime Çınar tarafından yazılmış olan ‘KORONAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİNİN MEDİKAL TURİZM FAALİYETLERİNE ETKİSİ’

AMAÇ

Medikal Turizm Geliştirilmesi

Medikal Turizmin Ülke Genelinde Yaygınlaştırılması

Türkiye'nin Medikal Turizm Alanında Gelirlerinin Arttırılması

Türkiye’de Medikal Turizm ile Turizm Gelirlerini Arttırmak

2634 Sayılı Kanun Uyarınca Medikal Turizmin Yatırımını Planlamak ve Teşvik Etmek

SONUÇLAR

Küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte değişik turizm alanları ortaya çıkmıştır ve en önemlilerinden bir tanesi de “medikal turizm” dir. Medikal turizmin gelişmesiyle birlikte ülke ekonomisinin gelirleri de artmaya başlamıştır. Çünkü medikal turizmle birlikte ülkelere döviz girişi sağlanmıştır (Yılmaz & Aksoy, 2019). Ancak başta olumlu bir ilerleme gibi görünse de ilerleme hep pozitif değildir. Günümüzde de yaşamakta olduğumuz ve olacağımız salgınlar hayatımızı olumsuz yönde etkilemektedir. SWOT analizindeki fırsat ve güçlü yönlerimizi daha da güçlendirerek ve şansa çevirerek durumumuzu, fırsat ve tehlikeleri de azaltarak ve yapabilirsek ortadan kaldırarak durumu stabil hale getirebilir daha da pozitive çevirebiliriz.

7) ALİ TÜRKER tarafından yapılan makale ‘YENİ TİP KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGINI SONRASI TURİZM VE TURİST REHBERLİĞİ’

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmada Covid-19 küresel salgınının turist rehberliği mesleğine olası etkilerinin belirlenmesi ve turist rehberlerinin mesleğin gelecekteki durumuna yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. TUREB (2020) verilerine göre 13 meslek odasına kayıtlı olarak toplamda 11192 turist rehberi bulunmaktadır. Bu rehberlerden 8490 tanesi faali olarak mesleği icra etmektedir. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemiyle evrende kısıtlamaya gidilerek farklı meslek odalarına kayıtlı 109 eylemli turist rehberine

ulaşmıştır. Kolayda örnekleme yönteminde araştırmaya katılan tüm bireylerin örnekleme dâhil edilmesi esas alınmaktadır (Coşkun vd., 2015: 142). Nitel araştırmalarda derinlemesine görüşme yöntemiyle yaklaşık olarak 30 katılımcıya ulaşmak yeterlidir (Başkale, 2016: 27). Araştırma deseni durum çalışması olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda veriler elektronik ortamda sosyal medya ve meslek odaları aracılığıyla 15 Nisan – 15 Mayıs 2020 tarihleri arasında nitel veri toplama yöntemlerinden açık uçlu soru formu tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma kapsamında hazırlanan soru formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların ilk bölümde genel bilgi edinilecek içerisinde demografik sorularında bulunduğu yerlerde yer alacakken; veri elde etmek amacıyla hazırlanan soru formundaki esas kısımda ise sorular şu şekildedir:

- Sizce Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgınının dünya ve Türkiye turizmi üzerinde ne gibi etkileri olacaktır?
- Yeni Tip Koronavirüs salgınının (Covid-19) turizm üzerindeki etkilerinin ne kadar süreceğini düşünüyorsunuz? • Sizce salgın sonrası hayat normale döndüğünde turistlerin tatil ve seyahat tercihlerinde ne gibi değişiklikler olabilir?
- Sizce Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) sonrası turistlerin seyahat acenteleri ve turist rehberlerinden ne gibi beklentileri olabilir?
- Genel olarak Yeni Tip Koronavirüs salgınının (Covid-19) turist davranışlarını nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?
- Salgın sonrasında tur organizasyonu ve grup yönetiminde ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Salgın sonrasında turist rehberliği mesleğinin nasıl bir şekil alacağını düşünüyorsunuz?
- Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) nedeniyle zor durumda kalan turist rehberleri için devlet (bakanlık) ne gibi önlemler alabilir?
- Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) nedeniyle zor durumda kalan turist rehberleri için TUREB ve meslek odalarının ne gibi girişimlerde bulunmasını beklersiniz?
- Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) sonrasında turist rehberliği yapma konusunda (hijyen, virüs, salgın vb. açıdan) kişisel olarak endişe duyar mısınız?

SONUÇLAR

Salgından en çok etkilenen sektörlerden bir olan turizm sektörü içerisinde turistlere anlatımlar yapan, tur programları boyunca turistlerle sürekli iletişim içerisinde bulunan ve bu nedenle pek çok durumda sosyal mesafeyi koruması mümkün olmayan turist rehberleri ve turist rehberliği mesleğinin salgından en çok etkilenen gruplar içerisinde yer alacağı öngörülmektedir. Pandemi sürecinde çalışamadıkları için ekonomik sıkıntılar yaşayan turist rehberleri pandemi süreci sonrasında oluşan yeni turizm hareketlilikleri ve turist davranışlarına da uyum sağlamak zorunda kalacaktır. Bu nedenle, çalışma turist rehberlerinin korona virüs salgını sonrası mesleklerine bakış açılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öne çıkan ilk önemli sonuç “hijyen” kavramıdır. Katılımcılar turist beklentileri ve davranışları, salgının turizme etkisi ve tur organizasyonu ve grup yönetimi temalarında öncelikle hijyen kavramı üzerinde durmuşlardır. Salgın sonrasında turistlerin hijyen beklentilerinde önemli bir artış olacağı ve bu artış nedeniyle de turlarda hijyen kurallarına ilişkin ilave önlemler getirilmesi gerekeceği öngörülmüştür buda çok haklı bir istek olarak kayda alınmıştır. Katılımcılar bu öngörüye paralel olarak acentelerin paket turlarda yer alan konaklama ve yeme içme tesislerini doğrudan denetlemelerinin mümkün olmadığını, bu nedenle turist rehberlerine paket turlarda yer alan işletmelerin hijyen açısından denetlenmesi sorumluluğunun da verilebileceğini öngörmektedirler. Bu denetlemelerin her ne kadar doğrudan yaptırımı olmasa da turizm işletmeleri üzerinde önemli bir etkisi olacağını ifade etmek mümkündür.. Katılımcıların üzerinde durduğu bir başka konu ise turistlerde yaşanacak bireysel seyahat talebi ve sosyal mesafenin de sağlanabilmesi açısından daha küçük gruplarla turların düzenleneceği beklentileridir. Her iki öngörünün de gerçekleşme ihtimali yüksek olmakla birlikte bu öngörülerin gerçekleşmesi durumunda turist rehberliği mesleğine olumlu bir etkisi olacağını da ifade etmek mümkündür. Büyük gruplar yerine küçük gruplar ya da bireysel seyahatlerin artması daha çok rehber talebini doğurabilecektir. Diğer taraftan alternatif turlara olan ilginin artacağı da öngörülmektedir ki bu öngörünün gerçekleşmesi durumunda da özel ilgi turu rehberliğine talebin artma ihtimali yüksektir. Böylece ekonomik anlamda oluşacak olan sıkıntıların bir nebze olsun önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Katılımcıların TUREB ve meslek odalarından beklentilerinde en yüksek frekans değerine “aktif

yönetim” kodunun sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda odaların rehberlerle iyi iletişim içerisine olmaları istenmektedir. TUREB ve meslek odası yöneticilerinin farklı mecralarda mesleğin haklarını savunduğunu göremediklerinden kart ve oda ücretlerini boşuna ödedikleri düşüncesine kapılmaktadırlar. Bu sebeple meslek odalarının her anlamda katılımcıları desteklemesi gerekirse alınan ücretlerde indirimde gidilmesi gerekmektedir. Dinamik bir süreç olan salgın sürecinde geleceğin öngörülmesi çok zor olduğundan çalışma bulgularının makale yayınlandığında eskimesi gibi bir engel söz konusudur. Sürekli eklemeler meydana gelebilecek ve yön değiştirme çok olağan olacaktır.

Her ne kadar eskime kaygısı taşısa da yine de Covid-19 salgını üzerine yapılan tüm çalışmalar gibi bu tez çalışması da literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ilave olarak yüzün üzerinde katılımcıyla, nitel bir çalışmanın gerçekleştirilmiş olması araştırmayı güçlü kılan bir diğer boyuttur. Bu sebeple isteklerin gerçekleşmesi ileride gerçekleşecek bir salgın için uyarıcı ve engelleyici bir sonuç olabilir.

8) Mehmet Kabacık Tarafından Yazılan Makale COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE SAĞLIK TURİZMİNE ETKİLERİ

AMAÇ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizm sektörünün bütün çeşitleri bu COVID-19 salgınından olumsuz etkilenmiştir. Bu olumsuzlukları en çok hisseden turizm çeşitlerinden biri de sağlık turizmidir. Pandeminin Türkiye sağlık turizmine etkilerini incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada, pandemi öncesi Türkiye sağlık turizminin mevcut durumu göz önüne serilmiştir.

YÖNTEM

Korona pandemisinin Türkiye sağlık turizmine etkilerinin incelendiği bu çalışma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikle covid 19 pandemisi ve Türkiye Sağlık Turizmi ile ilgili literatür taraması yapılmış, elde edilen veriler belirli bir sistematik dahilinde giriş bölümünde derlenmiştir. Daha sonra Türkiye Sağlık Bakanlığı’nın covid-19 pandemisi öncesi 2019 sağlık turizmi

istatistikleri ile covid-19 pandemisi 2020 sağlık turizmi istatistikleri incelenmiştir. Daha sonra ortaya çıkan farklar yorumlanmıştır.

SONUÇLAR

Covid-19 pandemisinin Türkiye Sağlık turizmine etkilerinin incelendiği bu çalışmada, Sağlık Bakanlığı'nın 2019 yılı ve 2020 yılı sağlık turizmi verileri karşılaştırılmıştır. 2019 yılında 518.459 sağlık turisti Türkiye'deki sağlık kuruluşlarına başvurmuşken, 2020 yılı içerisinde 643.169 sağlık turisti sağlık kuruluşlarına başvuru yapmıştır. 2020 Mart ayında Dünya Sağlık rgt tarafından tüm dünyada pandemi ilan edilmesine ve Türkiye'nin 2020 Nisan ayında seyahat kısıtlamaları getirmesine rağmen sağlık turisti sayısı 2020 yılında düşmesi beklenirken, artış gözlenmektedir. Bu durumun Türkiye'nin sağlık turizmi konusunda uyguladığı politikalardan kaynaklandığı düşünülmektedir.. Bu şekilde değerlendirildiğinde özellikle Türkiye'de geçici olarak bulunan Arap menşeili ülkelerden gelenlerin (Suriye, Irak ve Afganistan vatandaşlarının) aldıkları sağlık hizmeti sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Ayrıca, Somali ve Libya'da direkt olarak bu kapsama girmektedir. Sağlık turizmi gelirlerine bakıldığında 2019 yılında 1.065.105 milyar dolarken, 2020 yılında 548.882 milyon dolar olmuştur (TUİK). Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2020 yılında sağlık turisti sayısı 2019'a göre artmış, ancak sağlık turizmi gelirleri düşmüş olarak görülmektedir. Tüm bu bilgiler çerçevesinde, Türkiye'de sağlık turizmi ile ilgili politikalarda değerliklik yapılabilir ve bu politikalara uygun mevzuat değerikliğine gidilebilir. Sağlık Turizmi gelirleri hesaplanırken, sadece sağlık turisti tanımına uyan kişilerin ayrıntılı anlamda alınmaları diğerlerinin konseptin dışında bırakılması daha anlamlıdır. Sağlık turizmi verileri kapsamında sadece Türkiye'de faaliyet gösteren sağlık kuruluşlarından alınan sağlık hizmeti harcamaları değerlendirilebilir. Sağlık Bakanlığı'nın veya özel sağlık kuruluşlarının yurt dışındaki hizmetleri sağlık hizmeti ülke içinde yer alacak olan verilere dahil edilmemelidir. Sağlık Turizmi içerisine yine bir sağlık kolu olan termal turizm dahil edilmelidir.

9) SALİHA KARADAYI USTA tarafından yazılmış makale PANDEMİ DÖNEMİNDE MEDİKAL TURİZM ENGELLERİ ANALİZİ

AMAÇ

Kişilerin ikamet ettikleri ülke dışında tedavi / rehabilitasyon görmek için tıbbi kurumlara erişimlerini sağlayan medikal turizm denmektedir. Uluslararası tıbbi seyahatlerin COVID-19 salgın önlemleri sebebiyle yapılamaması sonucunda, medikal turizm kapsamındaki diş tedavisi, lazer göz ameliyatı, estetik ve saç ekimi gibi isteğe bağlı ve düşük risk taşıyan tedavilere olan talep de duraklamıştır. Bu çalışma amaç, pandemi döneminde medikal turizm ile ilgili engelleri tespit etmeyi ve bu engeller arasındaki nedensel ilişkileri analiz etmeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Engellerin belirlenmesi için metin madenciliği yöntemi kullanılırken, ortaya konan engeller arasındaki yapısal ilişkiyi ortaya koymak için ise özel uygulanan bir analiz metodu olan Yorumlayıcı Yapısal Modelleme ile Engellerin Analizi Yorumlayıcı Yapısal Modelleme kullanılmıştır.

ANALİZ

Yorumlayıcı Yapısal Modelleme ile Engellerin Analizi Yorumlayıcı Yapısal Modelleme sistemleri iyi tanımlanmış faktörlerle yorumlayarak, zihinde beliren ilişkileri modelleyen ve görsel forma dönüştüren bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Sage, 1977). Yöntem, bir problemi tanımlamada belirli değişkenler arası ilişkiyi özetlemektedir (Warfield, 1974). Böylelikle, bu değişkenler arasındaki varsa hiyerarşi veya sıralama da modellenir.

SONUÇLAR

Son yıllarda hızla gelişmekte olan medikal turizm, sunduğu fırsatların yanında gelişiminde karşılaşılan engeller ve zorluklar açısından da geniş bir araştırma alanıdır ve pandemi bu alanı araştırma alanı olarak daha da çekici kılmıştır. Bu çalışma Koronavirüs salgını nedeniyle kesintiye uğrayan medikal turizm hizmetlerinde yaşanan engelleri tespit etmeyi ve bu engeller arasındaki ilişkileri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, metin madenciliği ve Yorumlayıcı Yapısal Modelleme analizlerine

başvurulmuştur. Gerçek medikal turistler tarafından ifade edilen engeller ve zorluklar metin madenciliği ile belirlenmiştir. Belirlenen engeller arasındaki ilişkiler uzman değerlendirmeleri yoluyla değerlendirilmiş ve son olarak bu engellerin birbirini nasıl etkilediği yapısal açıdan incelenmiş ve aralarındaki hiyerarşik yapı ortaya konmuştur. Buna göre, Covid-19 salgınının pandemi olarak ilan edilmesi ile ülkeler arası ulaşım getirilen kısıtlamalar medikal turizm açısından uluslararası hasta hareketliliğini azaltmış denmesinin yanında direkt durdurmuştur. Salgın durumu medikal turizmin ana bileşeni olan sağlık hizmetlerini doğrudan etkilerken hastanelerin işleyişi aksamış; bunlara paralel olarak medikal turizm hizmetlerinin işleyişi belirsiz ve karmaşık bir hal almıştır. Pandeminin yakın tarihteki en büyük küresel ekonomik durgunluğa neden olması medikal turizm açısından da çeşitli finansal ve gelişimsel olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Pandemi sürecinde medikal turizmin durma noktasına getiren temel engeller;

- ulaşım getirilen kısıtlamalar (E3)
- hastanelerin işleyişinin aksaması (E5)
- medikal turizm hizmetlerinin işleyişinin karmaşıklaşması (E7)
- döviz kurlarında beklenmedik dalgalanmalar (E9) olarak belirtilebilir.

Pandeminin gidişatı ve alınan önlemler çerçevesinde zaman içinde belirtilen bu engellerin aşılması ve medikal turizmin getirisini arttırabileceği uygun ortamı sağlamak için uygun şartlar sağlanmalıdır. Çalışmanın katkılarında biri Pandemi koşullarında medikal turizmin yapısını ve geleceğini kötü etkileyecek olan etmenlerin metin madenciliği kullanılarak belirlenmesi olmuştur. Diğer katkı ise engeller arası ilişkilerin yorumlayıcı yapısal modelleme ile analiz edilmesi ve kök engellerin ortaya konmasıdır. Çalışmanın kısıtlarından biri, tanımlanan engellerin belli bir zaman diliminde belli bir sosyal medya kullanıcılarını yansıtmasıdır. Özel bir dönemi yansıtmaları bakımından çalışma sonuçlarını genellemek doğru olmayacaktır. Ayrıca faydalanılan YYM yöntemi, belli uzman görüşlerinden beslenmekte ve bu şahısların kişisel görüş ve deneyimlerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla, analiz çıktıları da seçilen uzmanların yanlı görüşlerinden etkilenebilmektedir. Burada bahsedilen dönem kısıttı ve yanlılık ne kadar caydırıcı gibi görünsede çıktının bir ışık sağlaması açısından direkt olarak katkı sağlayacağı ve subjektiflik konusunda güvenerek devam etmemiz çok faydalı olacaktır.

10) Mehmet Akif Güdek Tarafınca Yazılmış Yüksek Lisans Tezinde
'COVID-19 SÜRECİ ÖNCESİ VE SONRASI TÜRKİYE'YE KÖRFEZ ÜLKELERİ
KAYNAKLI GELEN TURİZM GELİRLERİNİN FARKLILAŞMASI; SİYASETE
ETKİSİ VE ÖNGÖRÜLER'

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 salgınının Körfez Ülkeleri'nden Türkiye'ye gelen turist sayısında yani turizmden elde edilen gelirlerin farklılaşmasında yaptığı etkiler ile bu durumun siyasete etkileri ve salgın sonrası öngörülerin değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında yanıt aranan araştırma soruları aşağıda olduğu gibidir;

- a. Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye turizminin Körfez pazarında etkileri
- b. Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye turizmine genel etkileri
- c. Post-pandemi sonrası dönemde kalıcı değişimler neler olacaktır?

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmış olup, ikincil veriler kullanılarak körfez ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları ve turizm gelirlerine ilişkin analizler yapılmış ve analiz sonuçları körfez ülkeleri ve Türkiye arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler kapsamında değerlendirilmiştir.

Turizmin ekonomik etkilerinin ekonomik modeller veya yöntemler kullanılarak belirlenebileceğinin bilinmesi ile yapılan değerlendirme ve öneriler mevcut verilere ve ikincil verilere dayalı olarak yapılmıştır. İkincil veriler olarak, körfez ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları ve kişi başına harcama miktarları kullanılmıştır. Bu veriler Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği ve Türkiye Otelciler Birliği tarafından yayınlanmış olan körfez ülkeleri ve Türkiye arasındaki turizm ilişkilerine ilişkin basılmış raporlardan elde edilmiştir.

SONUÇLAR

Covid-19 sürecinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine yönelik bir değerlendirme yapıldığında, ülkenin ekonomik açıdan itici ve en önemli sektörlerinden biri olan turizm

sektörünün en derinden etkilenen sektörlerden biri olduğu söylenebilir. Covid-19 salgını sonrasında turizm sektörünün geleceğine ilişkin araştırmalar incelendiğinde, mevcut sürecin geçmişte yaşanan krizler ile karşılaştırıldığında çok derin etkileri olduğu, ancak bu sürecin bazı fırsatları da beraberinde getireceğine yönelik öngörüler yapıldığı görülmektedir (Brouder, 2020). Bu bağlamda, Everingham çalışmasında yavaş turizm benzeri uygulamaların kitlesel tüketim paradigmasına alternatif bir turizm türü olarak değerlendirilmesi söylenmiştir(Everingham, 2020). Benzer şekilde, Romagosa da kitle turizmi yerine doğal ve kültürel mirasa dayalı olan turizm türlerinin pandemi krizinden çıkmada etkili olabileceği düşünülen yöntemlerdendir(Romagosa, 2020).

Diğer taraftan, son yıllarda yapay zekâ ve robotik uygulamalar kullanan uygulamaların hastane ve havaalanlarında olduğu gibi turizm sektöründe de aktif olarak kullanılması önerilmektedir (Zeng ve ark., 2020). Bu sebeple insanlar arası etkileşim oranının düşmesi ve teknolojik inovasyonların kullanılması sayesinde iliginin arttırılacağı öngörülmektedir (Strielkowski, 2020).

11) Seyyid Taha Palanın Tez 'ÇALIŞMASI TERMAL TESİS ZİYARETÇİLERİNİN COVID-19 KORKULARININ DAVRANIŞSAL NİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SİVAS SICAK ÇERMİK ÖRNEĞİ'

AMAÇ

Çin'de 2019'un son aylarında, ülkemizde ise 2020 yılının mart aylarında görülmeye başlayan Covid-19 salgını birçok sektörü etkilediği gibi turizm sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Dünyadaki tüm ülkelerde görülen bu salgın bireylerin sosyal ve ekonomik hayatlarında değişiklikler meydana getirmiştir. Son yıllarda popüler hale gelmeye başlayan sağlık turizmi ve medikal sektörleri de bu salgından kötü yönde etkilemiştir. Bu çalışma, Sivas ta bulunan Sıcak Çermik olarak adlandırılan termal bölgede daha önceden en az bir defa konaklayan bireylerin, pandemide ortaya çıkan korkularının, davranışsal niyetlere nasıl etki edeceğini belirlemek amacı ile yapılmıştır bu amaçla pandemi sürecinde ortaya çıkan Covid-19 korkusunun termal merkezlerde daha önceden kalan kişilerin sonrasında ki davranışlarının nasıl etkileneceğini saptanması amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışmada katılımcıların otellerin Covid-19 sürecinde aldıkları

önlemlere yönelik algıları da saptanacak olup bu çalışma doğrultusunda elde edilen bulguların sektöre olumlu yönde katkı düşünölmektedir.

ÇALIŞMANIN MODELİ

Çalışmanın verileri dört aya yakın bir sürenin verileridir(15 Kasım 2020 ile 15 Şubat 2021) tarihleri arasında toplanmış olup 433 kişiye anket uygulanarak örneklem büyüklüğünden fazlasına ulaşılmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri katılımcıların demografik özellikleri, termal kullanım durumları ve Covid-19 ile ilgili durumlarıdır. Bağımlı değişkenleri ise Covid-19 korkusu, Covid-19 önlemleri ve davranışsal niyetlerdir. Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

- H1: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin davranışsal niyetleri ve demografik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H2: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin Covid-19 korkuları ve demografik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H3: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin Covid-19 önlemleri ve demografik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H4: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin davranışsal niyetleri ve termal kullanım durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H5: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin Covid-19 korkuları ve termal kullanım durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H6: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin Covid-19 önlemleri ve termal kullanım durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H7: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin davranışsal niyetleri ve Covid19 durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H8: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin Covid-19 korkuları ve Covid19 durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H9: Sivas İli Sıcak Çermik Bölgesi'ne gitmiş bireylerin Covid-19 önlemleri ve Covid19 durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H10: Covid-19 korkusu ile davranışsal niyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
- H11: Covid-19 korkusunun davranışsal niyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

VERİ TOPLAMA ARACI

Veri toplama aracı dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar;

Kişisel Bilgi Formu, davranışsal niyet ölçeği

Covid-19 korkusu ölçeği

literatür taraması

Covid-19'a yönelik önlemler formu

Anketin birinci bölümünde sosyo-demografik özellikler, termal kullanımlarına ilişkin bilgiler ve Covid-19 durumlarına göre Covid-19 ile ilgili düşüncelerine yönelik sorular yer almaktadır.

Anketin ikinci bölümü katılımcıların davranışsal niyetlerini ölçmeye yöneliktir. Bu amaçla katılımcılara yöneltilen sorular Zeithaml, Berry ve Parasuraman (1996) tarafından genel olarak hizmet işletmelerine yönelik geliştirilmiştir.

Davranışsal niyetler ölçeğinin Köse'nin (2015) doktora çalışmasından alınarak 50 faydalanılmıştır. Davranışsal niyetler ölçeği bağlılık, daha fazla ödeme isteği, değiştirme eğilimi ve olumsuz ağızdan ağıza iletişim (WOM) alt boyutlarından oluşmaktadır. Bağlılık alt boyutu 5 sorudan, daha fazla ödeme isteği 2 sorudan, değiştirme eğilimi 2 sorudan ve olumsuz WOM 3 sorudan oluşmakta olup toplam 12 sorudan oluşmaktadır. Bu kısım katılımcıların davranışsal niyetlerine yönelik

(1) Kesinlikle Katılmıyorum,

(2) Katılmıyorum,

(3) Karasızım, (4) Katılıyorum ve

(5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde 5'li Likert tipinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde katılımcıların Covid-19 korkuları ölçülmesi amaçlanmıştır. Bakioğlu ve arkadaşlarınca geliştirilen (Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan (2020)) “Covid-19 Korkusu Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 7 sorudan oluşmaktadır ve

(1) Kesinlikle Katılmıyorum,

(2) Katılmıyorum,

(3) Karasızım,

(4) Katılıyorum ve

(5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde 5'li Likert tipinden oluşmaktadır. Araştırmanın dördüncü bölümünde katılımcıların Covid-19'a yönelik önlemlere ilişkin düşünceleri

ölçülmeye çalışılmıştır. Covid-19'a yönelik önlemler gerekli literatür taraması sonucu yazarın kendisi tarafından geliştirilmiş olup 6 sorudan oluşmaktadır. İfadeler

(1) Kesinlikle Katılmıyorum,

(2) Katılmıyorum,

(3) Karasızım,

(4) Katılıyorum ve

(5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde 5'li Likert ile değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda tablo 5.1 de sunulmuştur.

VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizi SPSS 22.0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Ölçeklerin çalışmada tutarlılığı testi Cronbach's Alpha Testi ile saptanmıştır Gerekli tutarlılık işlemleri yapıldıktan sonra ölçeklere ait sorular ortalama alınması yöntemi ile birleştirilmiştir. Uygun testin seçilebilmesi için Kolmogorov Smirnov Testi ile normallik sınaması gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir ölçeğin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilemediğinden tüm analizlerde non parametrik test teknikleri kullanılmıştır. İki kategorili değişkenlerin karşılaştırılmasında MannWhitney U Testi ve ikiden fazla kategorinin karşılaştırılmasında ise Kruskal- Wallis H Testi kullanılmıştır. Post-Hoc incelemesi sırasında tekrardan Mann-Whitney U Testi sonuçları değerlendirilmiştir. Ölçekler arasındaki ilişki Spearman Korelasyon Testi ile ortaya konulmuştur. Yapılan testlerde anlamlılık seviyesi genel kabul edilen seviye olan %95 olarak belirlenmiştir.

SONUÇLAR

Sağlık turizminin bir alt dalı olan termal turizm, ülkelerin jeotermal kaynaklarının oluşturduğu bir turizm çeşidi olarak tanımlamak mümkün olabilir. Son yıllarda ortaya çıkan Covid-19 pandemisi her sektörde olduğu gibi sağlık turizmi, hatta termal turizm sektörlerini de etkilemiştir. Bu çalışma pandemi sürecinde bireylerin Covid-19 korkularının ve Covid-19 önlemlerinin termal tesislerdeki davranışlarını nasıl etkileyeceği açısından özgün ve önemlidir. Elde edilen verilere bakıldığı zaman ankete katılan kişilerin çoğunlukla 18-25 yaş arası olduğu görülürken, ankete en az katılım sağlayan yaş aralığı 65 yaş ve üzeri dediğimiz yaş grubu görülmektedir. Ankete katılan

kişilerin çoğunluğunu erkek katılımcıların oluşturduğu görülürken, medeni durumunda yarısından fazlasını evli bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunun lisans mezunu, özel sektörde çalışan ve gelirleri 1501- 3000 lira arasında olan kişilerin oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların termal tesise yılda bir defa gittiği görülürken, termal tesisi tercih amacının çoğunlukla dinlenme olduğu görülmüştür. Katılımcıların termal tesise çoğunlukla günübirlik gittiği görülürken, termal tesise gitmede etkili olan sebebin ise çoğunluğun tavsiye olduğu görülmüştür. Katılımcılara yöneltilen tanımlanmış bir hastalığınız var mı sorusuna ise katılımcıların yarısından çok daha fazlasının hayır herhangi bir hastalığım yok cevabını verdiği görülmüştür. Katılımcıların çoğunun hastalık anlamında pozitif tanısı olmadığı görülürken, yakın çevresinde bu tanıyı alan sorulduğunda katılımcıların yarısından fazlası evet cevabını vermiştir beklenildiği üzere. Pandemi süresince katılımcıların termal tesise veya tatile genel olarak gitmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılara pandemi sürecinde termal tesise gitseniz veya gitme planınız olsa size hastalığın bulaşacağını düşüncesine ise katılımcıların yarıdan fazlasının evet hastalığın bulaşacağını düşünüyorum şeklinde cevap verdiği görülmüştür. Yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, tutum sorularına verilen cevaplarda “kararsızım” ifadesinin daha çok tercih edildiği görülmüştür. Bu durum faktörler hakkında katılımcıların net kararlarının olmadığını yani konular üzerinde gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmadığını ortaya koymuştur. “Sivas sıcak Çermikteki otellerde Covid-19 ile ilgili gerekli ve yeterli önlemler alındığını düşünüyorum” sorusuna 43 katılımcı “kesinlikle katılmıyorum”, 35 katılımcı ise “kesinlikle katılıyorum” ifadesini vermiştir. İki uç ifadeye birbirine yakın sayıda kişinin cevap verdiği görülmüştür. Aynı soruya 158 katılımcının “kararsızım” ifadesini vermesi ise, katılımcıların önlemler hakkında gerekli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Pandeminin bu dönemde yeni ortaya çıktığı göz önüne alındığında önlemlerin çok yetersiz olduğu, bilgilendirme ve haberdar etme kavramlarının hedef kitle üzerindeki davranışsal niyet oluşturma gücü büyük önem arz etmektedir bu anlamda. Kurumların hizmet verdiği bireylere, verdiği bilgiler bireylerin davranışsal niyetleri üzerinde etkilidir. Termal turizmde sağlık kavramının önemi bilindiği için özellikle pandemi döneminde sağlık yönünde verilen güven bireylerde olumlu yönde etkiler bırakacaktır. Bireylere sağlıklarının güvende olduğu mesajı verilmeli ve misafirlerin gerçekten de

gerekli önlemleri aldığı hissettirilmelidir. “Termal otellerde havuz suyunun, havuz ve çevresinin temizliği ve hijyeni yeterli ve uygun şekilde yapıldığını düşünüyorum” tutumuna “kararsızım” ifadesinin veren 164 kişinin olması, Sivas ilindeki Termal otellerde kurumların iletişim kanallarını başarılı kullanması hedef kitle ile kurulacak ilişki açısından önemlidir. Pandeminin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde, hedef kitle ile kurulacak güven ilişkisi (termal turizmde yer alacak kişinin sağlığının önemsendiğini hissetmesi durumu ve temizliğin yapıldığını açıkça belirtilme halinin) hem kuruma fayda sağlayacak hem de bireylerin davranışsal niyetlerinde olumlu etkiler bırakacaktır. Bu sonuçlara göre çalışma amacı ve kapsamında belirlenen H harfiyle belirlenmiş olan (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9, H10, H11) hipotezleri kabul edilmiştir. Davranışsal niyet bir işletmenin ya da bir destinasyonun rekabet edebilirliğinin sağlanabilmesi için oldukça önemli bir faktördür. İşletme yöneticileri müşterilerinin sergileyeceği davranışsal niyetleri ve belirleyicilerini tespit ederek müşteri sadakatini nasıl artırabilecekleri ve pazarlama stratejileriyle kaynak kullanımlarını nasıl daha iyi yönetebilecekleri konusunda bir farkındalığa varacaklardır (Chen ve Tsai, 2007:1117). Çalışma da Covid-19 korkusunun katılımcıların davranışsal niyetler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

12) Valih Nasibov Un Tez Çalışması ‘COVID 19 SALGINI SÜRECİNDE TURİSTLERİN SEYAHAT RİSK ALGISININ VE TURİZM MOTİVASYONLARININ ARAŞTIRILMASI: AZERBAJCAN ÖRNEĞİ’

AMAÇ

Günümüzde turizm dünyanın en önemli sektörlerinden biri olarak bilinmektedir. Ulusal ve uluslararası nitelikteki turizm hareketliliği ülkeler için çok büyük önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı turizm, gerek ekonomik açıdan gerekse de ülkelerin tanıtımında büyük bir avantaj sağlamaktadır. Hassas bir sektör olarak da bilinen turizm sektörü salgın hastalıklar gibi olumsuz etkileri olan durumlardan en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırma son zamanlarda dünyada en büyük sorun haline dönüşen COVID19 salgınının genel olarak turizm sektöründe ki olumsuz etkileri ve bunun yanı sıra turizm motivasyonları ile beraber

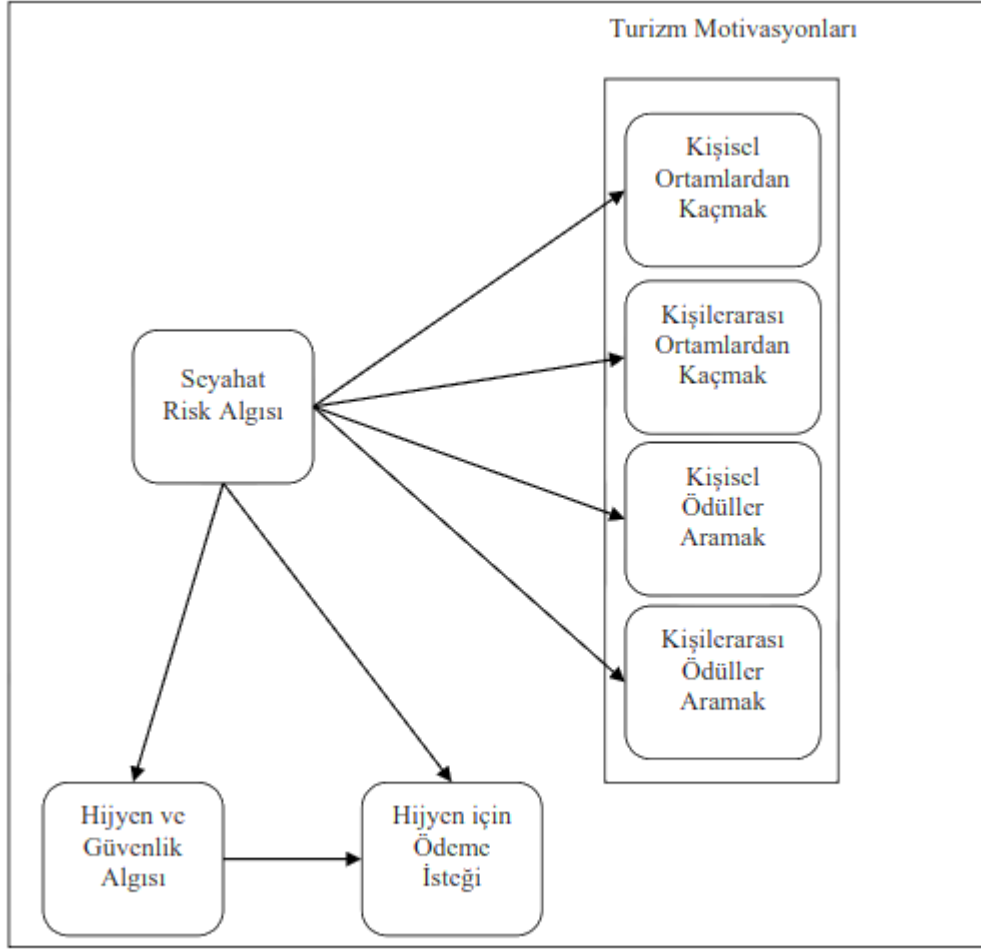

turist davranışlarında ki değişikliklerin belirlenmesinin önemini arz etmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, bir yıldan fazla süredir insan hayatı için ciddi tehdit oluşturan ve 21. yüzyılın en büyük salgın hastalığı olarak nitelendirilen COVID-19 salgınının turizm hareketliliğinde büyük kısıtlamalara neden olmasından dolayı, belirsizlik içeren durumun tüketicilerde ne gibi değişikliklere neden olduğunu belirlemektir. Bu amaç kapsamında araştırma ile COVID-19 salgını sürecinde tüketicilerin seyahat risk algıları, turizm motivasyonları, hijyen ve güvenlik algıları ve hijyen için daha fazla ödeme yapmaya isteği arasındaki ilişkileri gösteren bir model oluşturulmuştur. Ayrıca turistlerin seyahat risk algı seviyesine göre turizm motivasyonlarında farklılığın olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaç kapsamında sorulara cevap aranacaktır:

- Covid 19 salgını ile birlikte tüketicilerin turizm tercihlerinde yaşanan değişiklikler nelerdir?
- Covid 19 salgınında tüketicilerin seyahat risk algıları turizm motivasyonlarını nasıl etkilemiştir?
- Turistlerin seyahat risk seviyesine göre turizm motivasyonlarında farklılık var mıdır?
- Turizm için tüketicilerin güvenlik ve hijyen risk algıları nasıldır?
- Turizm de tüketiciler hijyen için ek ödeme yapmaya istekli midirler?
- Tüketicilerin seyahat risk algıları, güvenlik ve hijyen risk algıları ek ödeme isteğini nasıl etkiler?
- Tüketicilerin seyahat risk algıları güvenlik ve hijyen risk algılarını nasıl etkiler?

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma kapsamında yapılan literatür taraması sonucu araştırmalarda kullanılan değişkenler temel alınarak bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Araştırma modeli Şekil 2.1'de gösterilmektedir. Bu modele göre tüketicilerin COVID-19 salgını ile daha yüksek olarak algıladıkları düşünülen seyahat risk algısı turizm motivasyonlarını etkilemektedir. Modele göre seyahat risk algısı tüketicilerin hijyen ve güvenlik algısını ve hijyen için ödeme isteğini de etkilemektedir. Hijyen ve güvenlik algısında hijyen için ödeme isteğini etkilemektedir.

Şekil 2.1. Araştırma Modeli

Şekil 4. Seyahat Risk Algısı Araştırma Modeli

ARAŞTIRMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEMİ VE VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

42 Araştırma sonucu elde edilen bulguların genellemesinin istendiği bütüne evren, bu evrenden belirli kriterlere göre seçilen kesiti oluşturan bireylerin oluşturduğu gruba örneklem ve bu örneklemin oluşturulması için kullanılan yöntemlerin tamamına örnekleme denir (Kozak, 2015: 57). Bu araştırmanın evrenini Azerbaycan'da yaşayan yerli vatandaşlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırma Azerbaycanda gerçekleştirilmiştir. Google Forms kullanılarak Azerbaycan dilinde çevrimiçi bir anket formu oluşturulmuştur. Daha sonra bu form dijital platformlarda ilgi duyanların doldurulması için 2020 yılı Eylül ayı boyunca paylaşılmıştır. Bu süre zarfında toplamda 385 kullanıcı anket formunu doldurmuştur. Sonda oluşturulmuş anket formu yöntemi ile toplanan verileri analiz etmek için anket Azerbaycan dilinden Türk diline tercüme

edilmiştir. Araştırmada veri toplamak için kullanılan anket formu 3 kısımdan oluşmaktadır. Anketin ilk kısmında demografik bilgiler, ikinci kısmında turizm tercihleri ile ilgili bilgiler ve son kısmında ise araştırmada kullanılan ölçeklere ait ifadeler yer verilmiştir. Araştırma anketinde kullanılan ölçekler 5'li Likert şeklinde tasarlanmıştır (1- Kesinlikle Katılmıyorum; 2-Katılmıyorum; 3- Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; 4- Katılıyorum; 5- Kesinlikle Katılıyorum.)

ANALİZ

Yapılan araştırma sonucu elde edilen verileri analiz etmekten ve yorumlamadan önce araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik seviyesinin hangi düzeyde olduğu test edilmelidir. Araştırma modelinde kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach Alpha (α) katsayısına göre değerlendirilmiştir. Cronbach Alpha katsayısı maddelerin varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalaması olarak tanımlanmaktadır (Aliyev, 2019: 65). Güvenirlik kavramı ölçeğin içsel tutarlılığını, geçerlilik ise ölçüm aracının, ölçüm teknikleri aracılığıyla ölçtüğü değişkeni ne denli ölçtüğünü ifade etmektedir. Bu doğrultuda analizlere devam edebilmek için elde edilen verilen normal dağılıma uygun olup olmadığı da incelenmiştir. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda verilerin normal dağılıp dağılmadığı testi çarpıklık ve basıklık değerlerinin incelemesi ile yapılmaktadır. Araştırmada kullanılan turistlerin hijyen ve güvenlik algısı, hijyen için daha fazla ödeme isteği, covid sonrası turizm motivasyonları ve turistlerin seyahat riski algısı ölçeklerinin yapılan güvenilirlik analizi sonucu Cronbach Alfa değeri 0,90'nın üzerinde olduğu için yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırma hipotezlerini test etmek için PLS-SEM analizi, K-Ortalamalar Kümeleme analizi ve bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Analizlerde PLS-SEM 3.3.3 deneme sürümü ve SPSS 20 kullanılmıştır.

SONUÇLAR

Dünya ekonomisine sektörel anlamda sağladığı katkı bakımından turizm sektörü son dönemlerin en popüler sektörü olarak bilinmektedir. Sektörün temel unsurunu insan faktörü oluşturduğu için turizm hassas bir yapıya sahip olmaktadır. İnsanların dünya genelinde baş veren savaş, terör, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi olumsuz hadiselerden hızlı bir şekilde etkilendiğini göz önünde bulundurursak eğer sektörel anlamda bundan en çok turizm sektörünün etkilendiğini söylemek mümkündür. Özellikle salgın hastalıkların mevcut olduğu bir ortamda hiç kimsenin seyahat etmediğini akabinde insanların seyahat motivasyonlarında, davranış biçimlerinde değişikliklerin baş verdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda yapılan araştırmanın amacı Aralık 2019 tarihinden günümüze kadar etkisini sürdüren aynı zamanda pandemi olarak ilan edilen ve COVID-19 olarak tanımlanan salgın hastalığın turizm motivasyonunda ve turist davranışları üzerinde etkisini Azerbaycan örneği üzerinden incelemektir. Araştırmada, kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak çevrimiçi anket çalışması yapılmış ve çalışmanın örneklemini Azerbaycan'da yaşayan yerli vatandaşlar oluşturmaktadır. Elde edilen veriler, PLS-SEM 3.3.3 deneme sürümü ve SPSS 20 paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri ve araştırma soruları uygulanan analiz yöntemleri sonucunda elde edilen bulgular yardımıyla kabul edilmiş ve cevaplanmıştır. Araştırma sonucunda COVID-19 öncesi ve COVID-19 sonrası genel turizm tercihleri ile ilgili sorulara verilen cevaplar incelediğinde; tüketicilerin tercihlerinde dikkat çeken bir farklılığın oluşmadığı görülmüştür. Bu durum her ne kadar COVID-19 turizm sektörünü etkilemiş olsa da tüketicilerce tercih edilen tatil lokasyonu (yurtiçi-yurtdışı), tatili için en çok geçirilmek istenen yer, tatil türü açısından önemli bir değişimin olmadığı görülmektedir. Araştırmanın modeli ile ilgili gerçekleştirilen analizler sonucu elde edilen bulgulara göre; COVID-19 Sonrası seyahat risk algısı seyahat motivasyonlarını oluşturan tüm faktörler üzerinde orta düzeyde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu görülmektedir. Turistlerin seyahat risk algısının hijyen ve güvenlik algısını yüksek düzeyde etkisinin olduğu, seyahat risk algısının ve hijyen ve güvenlik algısının tüketicilerin hijyen için ödeme isteğini orta düzeyde arttırdığı görülmektedir. Yine araştırma sonuçlarına göre yüksek ve düşük seyahat riski 64 algılayan tüketicilerin kişisel ortamlardan kaçmak, kişiler arası ortamlardan kaçmak,

kişisel ödüller aramak, kişiler arası ödüller aramak turizm motivasyonları açısından anlamlı bir şekilde farklılaştıkları görülmüştür. Ortalamalar incelendiğinde yüksek risk algılayanlarda ortalamaların daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum yüksek risk algılayanların seyahat için daha fazla motivasyon hissettiklerini göstermektedir. Araştırma sonuçları literatürde bazı çalışmalarca desteklenmektedir. Naazneen vd. (2020), Kourgiantakis vd. (2020), Aydın vd. (2021) ve Peric vd. (2021)'in çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da pandeminin turistlerde hijyen ve güvenlik algıları üzerinde genel anlamda ise turist davranışlarında etkisinin olduğu ve bu ilişkiler arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Wang vd. (2021)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre hijyen ve güvenlik sebebi ile tüketiciler pandemi sonrası daha fazla para ödeme niyetini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışma da ise hijyen ve güvenlik algısının tüketicilerde hijyen için daha fazla ödeme isteğini orta düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre insanların hijyen ve güvenlik algılarının yüksek olduğu ve bu sebepten tüketicilerin hijyen ve güvenlik için daha fazla ödeme yapmaya isteklerinin arttığı görülmektedir. Covid sonrası tüketicilerin seyahat risk algılarının turizm motivasyonlarını etkilediği ve arttırdığı görülmektedir. Bu bulgular değerlendirildiğinde; araştırmanın literatüre önemli katkıları bulunduğu ifade edilebilir.

13)EMEL ERGİN TEZ ÇALIŞMASI 'COVID-19 KÜRESEL SALGIN SÜRECİNDE TURİZM İŞLETMELERİNİN KRİZ YÖNETİM UYGULAMALARI İLE İŞLETME PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİDE İYİMSERLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ: TR90 BÖLGESİ ÖRNEĞİ'

AMAÇ

Korona virüsten doğan küresel salgın mücadelesinde turizm işletmelerinin yöneticilerinin benimsediği kriz yönetim uygulamaları ve işletmelerin performansı 20 arasındaki ilişkide iyimserliğin düzenleyici rolünün olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

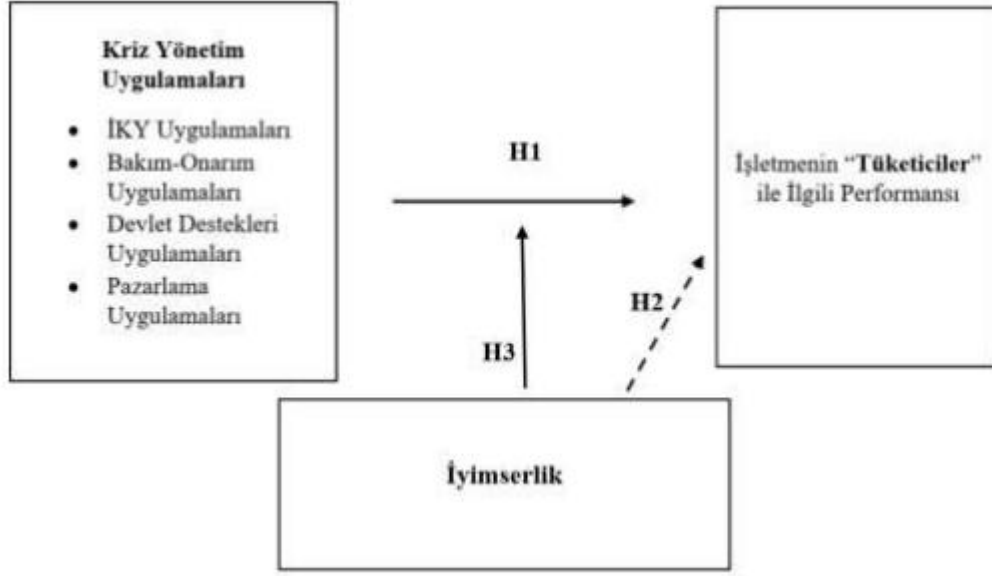
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın yaklaşımı, nicel araştırma yöntemidir. Nicel araştırma, bilimsel verilere dayanarak bilgi elde etmek için gerçeğin sayısal verilerle gösterilebileceği, ölçülebileceği ve değerlendirebileceği bir süreci ele alan araştırmadır (Şimşek, 2018: 86). Araştırmanın deseni, nicel araştırmalar içerisinde yer alan deneysel olmayan nicel araştırma olarak belirlenmiştir. Araştırmanın yöntemi, tarama araştırma modeli içerisinde yer alan genel tarama araştırmasının türü olan ilişkisel tarama araştırmasına dayalı nicel bir araştırmadır. Tarama araştırma modelleri; yapılan bir çalışmanın belirlenmiş konusuna bağlı olan ilgili değişkenlerin özelliklerini ortaya koyma amacı taşımaktadır. Tarama araştırma modelleri istatistiksel ölçümlerle birlikte kişilerin belirli konulardaki tutumlarını, düşüncelerini, inanışlarını ve özelliklerini belirlemeye yönelik anket tekniği kullanılarak tespit edilebilmektedir (Saruhan ve Özdemirci, 2018: 187). Genel tarama araştırmalarından biri olan ilişkisel tarama araştırması; iki veya daha fazla değişken arasında, birlikte değişim varlığını ya da derecesini tespit etmeyi amaçlayan araştırmalardır. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki düzeyini istatistiksel testler kullanılarak ölçülmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2012'den aktaran: Şahin vd., 2013: 39). Araştırmada öncelikle salgın hastalıklar, kriz yönetimi, işletme performansı ve iyimserlik hakkında teorik ile ampirik çalışmalar incelenmiş ve literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra turizm işletmelerindeki çalışanlara, salgın sürecindeki kriz yönetim uygulamaları ile işletmelerinin performansı arasındaki ilişkide iyimserliğin düzenleyici etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla anket tekniği uygulanmıştır.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Araştırma modelinde kriz yönetim uygulamaları, işletme performansı ve iyimserliğin düzenleyici rolü arasındaki ilişkiler test edilmiştir. Düzenleyici değişken, bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkide önemli rol oynar. Aynı zamanda düzenleyici değişken bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin gücüne ve yönüne etki etmektedir. Düzenleyici etki, iki değişken arasındaki ilişkide bir diğer üçüncü değişkenin değerleri ile birlikte iki değişkenin göstermiş oldukları değişimlerdir (Avcı Vardar, 2019: 24). Kriz yönetim uygulamaları (İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY), Bakım-Onarım, Devlet Destekleri ve Pazarlama Uygulamaları) “Bağımsız Değişken”,

işletme performansı (Tüketiciler) “Bağımlı Değişken” ve iyimserlik “Moderatör Değişken” olarak belirlenmiştir. Araştırmada kriz yönetim uygulamalarının işletme performansına etkisi ve olumlu yönelimin işletme performansına etkisi araştırılmış olup, kriz yönetim uygulamaları ve işletme performansı arasındaki ilişkide iyimserliğin düzenleyicilik rolü araştırılmıştır.

Şekil 5. İyimserlik Araştırma Modeli

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde “Demografik Özelliklere” ilişkin sorulara yer verilmiştir. Demografik özellikler ve diğer değişkenler; cinsiyet, yaş, eğitim, sektörde çalışma süresi, işletmede çalışma süresi, işletmedeki pozisyon, işletmenin faaliyet süresi, işletmenin sınıfı, işletmenin hukuki statüsü, işletmenin personel sayısı ve işletmenin kriz yönetim planının olup olmadığına ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde işletmelerin kriz yönetimin de uygulamış oldukları uygulamaların düzeylerini ölçmek için İsraili ve Reichel (2003) tarafından geliştirilen, Çiftçi (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan “Kriz Yönetim Uygulamaları Ölçeği” kullanılmıştır. Kullanılan ölçek 21 maddeden ve 5’li Likert tipi derecelendirmeden oluşmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Scheier ve Carver (1985) tarafından geliştirilen, Sürücü (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan “Olumlu Yönelim” ölçeğinin boyutlarından birisi olan “İyimserlik Ölçeği” kullanılmıştır. Kullanılan ölçek 12 maddeden ve 5’li Likert tipi derecelendirmeden oluşmaktadır. Son

olarak çalışmanın dördüncü bölümünde Kuşluvan ve Eren (2008) tarafından geliştirilen “İşletmenin Tüketicilerle İlgili Performans Ölçeği” kullanılmıştır. Kullanılan ölçek 5 maddeden oluşmaktadır ve ilgili personelden 5’li Likert tipi derecelendirme ile işletmelerini rakiplerine kıyasla değerlendirmeleri istenmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada elde edilen veriler SPSS.22 istatistiksel uygulama programı kullanılarak analiz edilmiştir. Uygulanan testler ile elde edilen veriler, bulgular kısmında yorumlanmıştır.

SONUÇLAR

Turizm sektörü, gerek teknolojinin ilerlemesi gerekse ulaşım imkânlarının ileri düzeyde artması ile küreselleşmiş bir sektördür. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası seyahatlerde artış görülmüş buna bağlı olarak da insanlar daha çok tatil yapma imkânı elde etmişlerdir. Bu gibi durumlar da turizm işletmelerine olumlu etkiler sağlamıştır. Ancak küreselleşmenin olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkilerinin de olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu olumsuz etkilerin beraberlerinde krizleri meydana getireceği aşınadır. Bu krizlerden bir tanesi de bu araştırmanın üzerinde durduğu konulardan biri olan salgın hastalıklardır. Çin’in Wuhan şehrinde ortaya çıkan, kısa sürede dünyayı etkisi altına alan, COVID-19 adıyla anılan korona virüs salgın hastalığı dünya genelinde büyük bir endişe ile takip edilmektedir. Geçmişte çeşitli yıllarda görülen diğer salgın hastalıktan farklı olarak bu salgın hastalık aynı anda dünya geneline yayılması ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Salgın, 2019 Aralık ayında Çin’de görülmeye başladıktan iki ay sonra tüm ülkelere yayılmaya başlamıştır. Türkiye’ye ise 2020 Mart ayında görülmeye başlanmıştır. Hızla önlemler alınmasına rağmen salgın hastalığın göstermiş olduğu etki alanı ve salgın sonucu oluşan ölüm oranlarındaki sürekli artış uluslararası düzeyde ciddi kaygılara sebebiyet vermektedir. Salgın dolayısıyla ilk önce uluslararası havayolu uçuşları durdurulmuş daha sonra da ülke içerisinde ulaşım ve seyahat hizmetleri durma noktasına gelmiştir. COVID-19 Küresel Salgın hastalığının bu çalışma kapsamında turizm ile ilişkilendirilmesinin en önemli nedenleri arasında, hastalığın hızlı şekilde her bölgeye yayılması ve bunun sonucunda da en başta seyahatlerin kısıtlanması ve sonrasında ise çoğu sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de işletmelerin

kapatmaya başlamasıdır. Bu nedenle turizm işletmeleri, içinde buldukları coğrafi koşullara uygun kriz yönetim planı oluşturmalıdır. Kriz yönetim planı uygulamanın temel sebebi turizm sektörünün ülke ekonomisine ve turizm işletmelerine büyük katkılar sağladığı gerçeğidir. Ayrıca turizm işletmelerinin işletme performansı açısından kriz yönetim uygulaması yapması salgından dolayı tehditlerden kaçınmasına da 91 neden olacaktır. COVID-19 Küresel Salgınının bitiş sürecine ilişkin bir tahmin ortaya koymak güçtür. Bittiği takdirde sonuçlarının ne olacağını kestirmek de oldukça güçtür. Salgının sonuçlanmasını beklemek ve buna göre hareket etmek, işletmeler için bazı şeylere geç kalmak anlamına gelebilir. Bu nedenle, işletmeler kriz yönetim uygulamaları ile işletmelerinin performansına olumlu etki sağlayabilir. Diğer yandan kriz dönemlerinde, stres durumu yaratan salgına karşı işletme sahiplerinin, yöneticilerin ve çalışanların psikolojik seviyelerini yüksek tutmaları da gerekmektedir. Psikolojinin alt dallarından olan olumlu yönelim teorisine göre, herhangi bir durumla başa çıkmada kullanılan kişisel kaynaklar vardır. Kaynakların korunması teorisine göre bu kişisel kaynaklarından biri, eğilimsel iyimserlik kaynağıdır. İyimserliğe sahip kişilerin olumlu bakış açılarına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte iyimserliğe sahip kişilerin herhangi olumsuz bir durum karşısında strese karşı dirençli oldukları da görülmektedir. Buradan hareketle bütün dünyayı derinden etkileyen COVID-19 Küresel Salgın hastalığının birçok sektörü etkilemiş ve bilhassa turizm sektörünü fazlasıyla etkilemiştir. Bu nedenle çalışma, turizm işletmelerinin küresel salgın mücadele kapsamındaki kriz yönetiminde yol gösterici olacağı düşüncesi önem arz etmektedir. Sözü geçen önemden hareketle korona virüsten doğan küresel salgın mücadelesinde, turizm işletmelerinin yöneticilerinin benimsediği kriz yönetim uygulamaları ve işletmelerin performansı arasındaki ilişkide iyimserliğin düzenleyici rolünün olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamlarda, çalışmada olumlu yönelim teorisi ile kaynakların korunması teorisini destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın kapsamında birçok önemli sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuçlar da yaşanan kriz durumlarının ele alınmış olan işletmeleri ve toplumu önemli derecede etkilediği görülmektedir. Böylelikle bu durumlar karşısında kriz yönetim uygulamalarının öneminin de arttığı görülmektedir. Diğer bir sonuç ise, doğru hamleler ile krizin etkilerini en aza indirebileceği olgusudur. Çalışmada değerlendirilen verilere ilişkin sonuçlardan aşağıda bahsedilmiştir. Veri

sonuçlarında verilecek önemli olan konulardan biri; ele alınan konaklama işletmeleri, seyahat işletmeleri ve yiyecek-içecek işletmelerinin olası krizlere karşı kriz yönetim planının olup olmadığı konusudur. Bu konuya ilişkin 92 verilen cevaplara göre işletmelerin yarısından fazlasının (%57,5) kriz yönetim planının olduğu görülmüştür. Ancak elde edilen bu sonuçta, kriz yönetim planı ile krizlere karşı hazırlıklı olan işletme sayısının yeterli olmadığını açıkça göstermektedir. Çalışmada yapılan analizlerde öncelikle ölçeklerin; geçerlilik analizi, faktör analizi, güvenirlik analizi ve normallik testi değerlerine bakılmış ve bunların istenilen değer aralıklarına sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların demografik özelliklerinin ve işletme özelliklerinin frekans, yüzde dağılımlarına bakılmıştır. Daha sonra ise katılımcıların görüşlerine yönelik ölçeklerin ortalama, standart sapma, maksimum, minimum ve korelasyon değerlerine bakılmıştır. Bu analizler yapıldıktan sonra 8'i alt hipotezden oluşan 11 tane hipotez testinin analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre; H1 hipotezi için basit doğrusal regresyon analizi yapılmış, bu analizin sonucunda regresyon kat sayıları anlamlı çıkmıştır. Bu nedenle H3d hipotezi kabul edilememiştir. Hipotezin kabul edilememesi, işletmenin kriz yönetiminde uyguladıkları pazarlama uygulamaları ile işletmenin tüketicilerle ilgili performansı arasındaki ilişkide iyimserliğin düzenleyici rolünün olmadığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda TR90 Bölgesi (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) illerinde yer alan ve ulaşılabilen turizm işletme belgeli konaklama, seyahat ve yiyecek-içecek işletmelerine yönelik önerilerde bulunulmuştur. İşletmeler yoğun sezonlarda daha çok satış ve kara odaklanmaktadır. Bu açıdan yaşanan olumsuz durumlara karşı gereken önemi verememektedirler. Oluşan krizden etkilenmekte ve eski durumlarına döndüklerinde yaşananlardan ders almamaktadırlar. Ancak işletmelerin yapması gereken her an bir kriz yaşanacakmış gibi gerekli önlemleri alması olmalıdır. Bunu yapmamak gelecekte işletme için büyük tehditler yaratabilir. İşletmeler, kendilerine fazlaca güvenmekte ve her durumu kontrol altına aldığını düşünerek bir gaflet durumuna düşmektedirler. İşletmeler her konuyu kontrol altına aldığını düşünseler de bazen ellerinde olmayan nedenlerden dolayı da krizlere maruz kaldıklarını görürler. Bunlara en önemli örneklerden biri salgın hastalıklardır. Böylesi bir durum gerçekleştiğinde ve işletmeler kriz ile karşı karşıya kaldıklarında yapacakları ilk şey krizi nasıl yönetebileceklerini

düşünmeleridir. Burada önemli olan panik yapmamaktır. Eğer panik ile hareket edilmezse kriz fırsata bile dönüştürülebilir. Kriz planının oluşturulmasında kriz nedenleri göz önünde bulundurulmalı diğer yandan planların işletmelere uygun şekilde yapılması gerektiği öngörülmelidir. Uzun bir süre devam edeceği öngörülen bu pandemi sürecine ilişkin uygun yöntem ve hazırlıklar yapılmalıdır. Hükümet ve turizm endüstrisi paydaşları, krizlerin seyahate ve turizme karşı etkilerini göz önüne almalıdır. Kitle turizmin yerine alternatif turizm çeşitlerine daha çok yer verilmelidir. Kalabalık turlar ve tatiller yerine daha çok bireysel odaklı ekolojik turizm alternatifleri ön plana çıkmalıdır. Turizm işletmeleri salgını önlemek için gerekli tedbirleri almalı, bu süreci iyi bir şekilde yönetmeli, tüketicilerle gerekli ve önemli bilgiler hakkında devamlı iletişim kurmalıdır. Bu zorlu ve sıkıntılı günlerde işletmelerin her alanda sürekli iletişim halinde kalması kişilere ve kurumlara güven duygusu vererek, bunlarla samimiyetini bozmaması ise geleceğe yönelik sürdürülebilirliği sağlayacaktır. Bunları gerçekleştirmek için turizm paydaşlarının küresel düzeyde yaşanabilecek krizlere yönelik kriz yönetim uygulamaları planlarını yapması gerekmektedir. Yapılacak olan bu kriz yönetim uygulamaları, sürdürülebilirlik açısından hem şu an ki turizm için hem de gelecekteki turizm için önem arz etmektedir. Çalışmada ele alınan konaklama, seyahat, yiyecek-içecek işletmeleri (turizm işletmeleri), bir yandan kriz planlarını oluşturmalı diğer yandan tüm çalışanlarını bilgilendirmelidir. Salgın süreci içerisinde rezervasyon veya satış işlemleri gibi durumlar devam ederken ani bir durumun ortaya çıkabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum beraberinde zorunlu alınması gereken kararları ortaya çıkarmaktadır. İşletmenin bir planının olmaması ve tedbirsiz olması bu açıdan büyük bir sorundur. Diğer açıdan bu durum müşteriler içinde bir sorun oluşturmaktadır. Bu bağlamda krizle mücadele için tedbir ve önlemler alınmalıdır. Bu tedbir ve önlemlerin neler olduğu ile ilgili kriz yönetim rehberi hazırlanmalıdır. Diğer yandan kriz yönetim ekibi ile olası kriz türlerine yönelik acil eylem planları ve erken uyarı sistemleri oluşturulmalıdır. Çalışmanın evrenini oluşturan TR90 Bölgesi doğaya ve çevreye duyarlı turizm faaliyetlerine daha fazla yer vermesi ve eko turizmi harekete geçirmesi açısından, salgın krizi döneminde işletmelere avantaj sağlayacaktır. Bu dönemde hükümetin zorunlu tuttuğu şartlar dışında turizm işletmelerinin de kendilerine özel sağlık hizmetleri sunması müşteri memnuniyeti ve tercihini olumlu etkileyecektir. Bu faaliyetleri

gerçekleştiren işletmeler avantajlı duruma geçecektir. Ancak salgın hastalıktan kaynaklı kriz durumlarında rekabet avantajı yerine işletmelerin birlikte hareket etmeleri daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle turizm işletmeleri, diğer sektörlerle olan bağlantısını daha da fazla genişletmelidir. Ancak bu şekilde bir yöntemin izlenilmesi ile bu zorlu günler atlatılabilecektir. Salgın hastalık gibi sağlık krizlerinden turizm sektörü olumsuz etkilenmiş, destinasyonlarda kayda değer bir talep azalışı yaşanmıştır. Salgın hastalığın bitmesi ile birlikte turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanmalı, bu sayede insan yoğunluğunun da azalış olacaktır ve bunun yanı sıra tedbirlerin alınması yönünde olumlu sonuçlara ulaşılabilecektir. Turizm işletmeleri salgın hastalıktan dolayı gerçekleştirilen faaliyetler yanında kriz sonrasında, tüketim alışkanlıkları değişmiş müşteriler ile karşı karşıya kalabilirler. Bu bağlamda işletmeler, salgın sonrası müşterilerin ekonomik anlamda olumsuz etkileneceğini öngörmeli, buna dayanarak ürün ve hizmetlerde uygun fiyatlar uygulamalıdır. Yine alternatif turizm çeşidine yönelik tanıtımların ve faaliyetlerin yapılması turizmi daha çok harekete geçirecektir. Turizm işletmesi yöneticileri kriz yönetim uygulamalarını her yönüyle ele alıp uygulamalıdır. Özellikle yöneticilere bu konuda büyük rol düşmektedir. İşletmeler, kriz yönetimi uyguladıkları takdirde, işletme performansı artacak ve böylelikle tehditlerin önüne geçebileceklerdir. İyimserlik ile yaklaştıkları takdirde de krizler en az hasarla atlatılabilecek ve işletme performansını da arttırmış olacaklardır. Bu çalışma, farklı değişkenlerle farklı zamanlarda yapılacak olan çalışmalara öngörü olması açısından ve başka çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile buradaki çalışmanın karşılaştırılması açısından da önem arz etmektedir.

14) TURGAY ŞERMET İN TEZ ÇALIŞMASI ‘COVID-19 PANDEMİSİNİN MÜŞTERİ DENEYİMİ ÜZERİNE ETKİSİ: TURİSTLERİN BAKIŞ AÇISINDAN OTEL İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME’

AMAÇ

Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde önemli sektörlerin başında yer alan ve yıllar geçtikçe gelişerek önem kazanmaya devam eden turizm endüstrisinin olumsuz olaylara karşı aşırı hassas, her türlü krizden kolayca etkilenebilen oldukça kırılgan bir

sektör olduğu ifade edilebilir. Özellikle salgın hastalıklardan kaynaklanan krizler esnasında turizm adeta durma noktasına gelebilmektedir. 2019 Aralık ayında başlayan Covid-19 salgınının da diğer pek çok sektöre olduğu gibi turizm endüstrisine de olan etkisi oldukça yıkıcı olmuştur. Bu kriz döneminde turizm işletmeleri her zamankinden farklı olarak hizmet vermeye başlamışlardır. Özellikle oteller kapasitelerinin yarısı kadar misafir ağırlamış, çalışanların ve misafirlerin sosyal mesafe ve maske kullanımına dikkat etmeleri istenmiştir. Ayrıca bu dönemde algılanan riskler turistlerin tatilleri sırasında yaşadıkları deneyimlerinde ve turist davranışlarında farklılıkları meydana getirmiştir. Özellikle tatillerini otellerde gerçekleştirmek isteyen turistlerin konaklamaları esnasında önceki dönemlerden farklı olarak ne tür deneyimler yaşadıkları merak konusu olmuştur. Bu çerçevede araştırmada Covid-19 pandemisi döneminde Alanya ve Manavgat ilçelerinde bulunan 5 yıldızlı otellerde tatillerini yapan ziyaretçilerin tatil deneyimlerinde yaşanan değişikliklerin ve kriz ortamında turistlerin beklentilerinin nasıl farklılaştığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İlk olarak Tripadvisor platformu üzerinden, Antalya ilinin Manavgat ve Alanya ilçelerinde bulunan 5 yıldızlı otellerin misafir yorumları tespit edilmiştir. Elde edilen mevcut veriler nitel verilerin araştırılmasında kullanılan MAXQDA PLUS 2020 programı çerçevesinde analiz edilmiştir.

VERİLERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

2020 yılının 1 Haziran – 31 Aralık tarihleri arasında Antalya'nın Manavgat ve Alanya ilçelerinde bulunan 5 yıldızlı otellerinde konaklamış misafirlerin Tripadvisor platformunda yer alan konaklama deneyimi ve Covid-19 ilişkisine dair paylaşılan yorumlar araştırma verisi kapsamında değerlendirilmiştir. İlgili yorumlar toplanırken İngilizce “Covid-19”, “Pandemic” ve Türkçe “Covid-19”, “Pandemi”, “Corona” ve “Korona” olmak üzere toplam 6 anahtar kelime kullanılmıştır. Alanya bölgesinde yer alan beş yıldızlı 82 otelin TripAdvisor platformunda yer alan toplam 49.523 yorumun 11.550'si İngilizce, 20.078'i Türkçe olarak yazılmıştır ve veriler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Söz konusu beş yıldızlı otellerin 47 tanesinde yorum bulunmuş, 34'ünde herhangi birinde yoruma rastlanmamış ve 1 otelin ise TripAdvisor platformunda yer almadığı tespit edilmiştir. Veri toplanan 47 otelde İngilizce “Covid-19” 94, İngilizce

“Pandemic” 71, Türkçe “Pandemi” 400, Türkçe “Covid-19” 115, Türkçe yorumlar içerisinde “Corona” 36 ve son olarak Türkçe “Korona” 34 olmak üzere toplam yorum sayısı 750 olarak elde edilmiştir. Yapılan incelemeler sonrası toplanan 750 yorumun içerisinde 32 adet aynı yorum tespit edilmiş ve araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Yapılan bu işlemler sonucu Alanya bölgesinde yorum bulunan beş yıldızlı 47 otelin yorumlarının içerisinde konaklama deneyimi ve Covid-19 ilişkisine dair yazılmış 718 adet yoruma ulaşılmıştır. Manavgat bölgesinde ise toplam beş yıldızlı 124 otelin TripAdvisor platformunda yer alan toplam 66.155 yorumun, 19.630’u İngilizce, 21.979’u ise Türkçe olarak yazılmıştır ve veriler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Söz konusu beş yıldızlı otellerin 63 tanesinde yorum bulunmuş, 59’unda herhangi bir veriye rastlanmamış ve 2 otelin ise TripAdvisor platformunda yer almadığı tespit edilmiştir. 33 Veri toplanan 63 otelde İngilizce “Covid-19” 121, İngilizce “Pandemic” 73, Türkçe “Pandemi” 305, Türkçe “Covid-19” 99, Türkçe yorumlar içerisinde “Corona” 41 ve son olarak Türkçe “Korona” 51 olmak üzere toplam 689 yorum elde edilmiştir. Yapılan incelemeler sonrası toplanan 689 yorumun içerisinde 35 adet aynı yorum tespit edilerek araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Yapılan bu işlemler sonucu Manavgat bölgesinde beş yıldızlı 63 otelin yorumlarının içerisinde konaklama deneyimi ve Covid-19 ilişkisine dair yazılmış 654 adet yoruma ulaşılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda Alanya ve Manavgat ilçelerinin TripAdvisor platformu üzerinde yer alan beş yıldızlı otellerin toplam 115,678 yorumundan 42,057 tanesi Türkçe, 31.180 tanesinin ise İngilizce olduğunu ifade etmek mümkündür. Yorumların yer aldığı beş yıldızlı otel sayısı 110, İngilizce “Covid-19” 215, İngilizce “Pandemic” 144, Türkçe “Pandemi” 305, Türkçe “Covid-19” 214, Türkçe “Corona” 77, Türkçe “Korona” 85 olmak üzere toplam verilerin sayısı 1439 olduğu görülmektedir. Yapılan aynı yorumların toplam sayısı 67 olup bu yorumların verilerin dışında tutulması göz önüne alındığında toplam net veri sayısı 1372 adet olarak tespit edilerek, analize dahil edilmiştir.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Korona pandemisi 21. yüzyılda karşılaşılan en önemli pandemidir. Bu sebeple bütün sektörlerde olduğu gibi turizmde çok etkilenmiştir. Medikal turizm dış turizmde çok etkili olduğu bir alan olduğundan en çok etkilenen alanlardandır. Yukarıda yer alan tez çalışmaları ve makalelerden oluşan 14 çalışma 5 parametre anlamında incelenmiş ve sonuçlara yer verilmiştir. Alan çeşitliliği ve tez çalışması azlığı anlamında turizm verilerinde yer verilen bu tez çalışmasında salgın etkisinin her aşamada ne denli çok olduğunu göstermiştir. Bu anlamda önlemlerin alınması elzemdir. Yine de Covid-19 salgını üzerine yapılan tüm çalışmalar gibi bu tez çalışması da literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Betimsel tipte nitel bir çalışmanın gerçekleştirilmiş olması araştırmayı güçlü kılan bir diğer boyuttur. Bu sebeple isteklerin gerçekleşmesi ileride gerçekleşecek bir salgın için uyarıcı ve engelleyici bir sonuç olabilir. Turizm sektörü, gerek teknolojinin ilerlemesi gerekse ulaşım imkânlarının ileri düzeyde artması ile küreselleşmiş bir sektördür. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası seyahatlerde artış görülmüş buna bağlı olarak da insanlar daha çok tatil yapma imkânı elde etmişlerdir. Bu gibi durumlar da turizm işletmelerine olumlu etkiler sağlamıştır. Ancak küreselleşmenin olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkilerinin de olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu olumsuz etkilerin beraberlerinde krizleri meydana getireceği aşınadır. Bu krizlerden bir tanesi de bu araştırmanın üzerinde durduğu konulardan biri olan salgın hastalıklardır. Dünya ekonomisine sektörel anlamda sağladığı katkı bakımından turizm sektörü son dönemlerin en popüler sektörü olarak bilinmektedir. Sektörün temel unsurunu insan faktörü oluşturduğu için turizm hassas bir yapıya sahip olmaktadır. İnsanların dünya genelinde baş veren savaş, terör, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi olumsuz hadiselerden hızlı bir şekilde etkilendiğini göz önünde bulundurursak eğer sektörel anlamda bundan en çok turizm sektörünün etkilendiğini söylemek mümkündür. Özellikle salgın hastalıkların mevcut olduğu bir ortamda hiç kimsenin seyahat etmediğini akabinde insanların seyahat motivasyonlarında, davranış biçimlerinde değişikliklerin baş verdiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aksu, A., & Bayar, K. (2019). Development of Health Tourism in Turkey: SWOT Analysis of Antalya Province. *Journal of Tourism Management Research*, 6(2), 134-154.
- Bakioğlu, F. Korkmaz, O. ve Ercan, H. (2020). Fear of Covid-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance Of Uncertainty, Depression, Anxiety, And Stress. *International Journal of Mental Health And Addiction*: 1-14.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, Cilt 3, Sayı 1, Sayfa 1- 15.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, Cilt 5, Sayı 2, Sayfa 368-388
- Binler, A. (2015). Türkiye' nin Medikal Turizm Açısından Değerlendirilmesi ve Politika Önerileri. *Uzmanlık Tezi*, 2839. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Brouder P. (2020): Reset Redux: Possible Evolutionary Pathways Towards the Transformation of Tourism in a COVID-19 World. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1760928>. Erişim Tarihi: 25.01.2021.
- Brown, T. M., & Fee, E. (2006). Rudolf Carl Virchow: medical scientist, social reformer, role model. *American Journal of Public Health*, 96(12), 2104-2105.
- Buzcu, Z., & Birdir, K. (2019). Türkiye' de Medikal Turizm İncelenmesi: Özel Hastanelerde Bir Çalışma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(1), 311-327.
- Callaway, E., Cyranoski, D., Mallapaty, S., Stoye, E., & Tollefson, J. (2020). The coronavirus pandemic in five powerful charts.
- Chen, C., & Tsai, D. (2007). How Destination Image And Evaluative Factors Affect Behavioral Intentions? *Tourism Management* 28(4): 1115-1122
- Connel, J.(2006).Medical tourism: Sea, Sun, Sand and Surgery. *Tourism Management* 27 (2006) 1093–1100
- Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174).
- Çontu, M.(2006). Alternatif Turizm Çeşitleri Ve Kızılcahamam Termal Turizmi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı. Bolu.
- Esiyok, B., Cakar, M., & Kurtulmusoglu, F. B. (2017). The effect of cultural distance on medical tourism. *Journal of Destination Marketing & Management*, 6(1), 66–75. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.03.001>

- Everingham, P., ve Chassagne, N. (2020): Post COVID-19 Ecological and Social Reset: Moving away from Capitalist Growth Models Towards Tourism as Buen Vivir. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762119>. Erişim tarihi: 24.01.2021.
- Garcia-Altes, A. (2005). The Development of Health Tourism Services. *Annals of Tourism Research*, Vol. 32, No. 1, pp. 262–266, 2005.
- Genç, U. (2007). Türkiye’de Sağlık Turizmi. *Çerçeve dergisi; Sağlıkta “Sağlıklı Bir Dönüşüm”* Yıl: 15, Sayı: 43, Ss: 96-97 Haziran 2007 (<http://www.musiad.org.tr/yayinlarRaporlar/detay.asp?yayinRapor=43&k=1>) (2007, Aralık 20)
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Technology Research and Development*, 30(4), 233–252. <https://doi.org/10.1007/BF02765185>
- Hallinger, P. (2018). Bringing context out of the shadows of leadership. *Educational management administration & leadership*, 46(1), 5-24
- Heung, V.C.S., Küçükusta, D., ve Song, H. (2011). Medical Tourism Development İn Hongkong: An Assessment of The Barriers. *Tourism Management*, 32-5, 995- 1005.
- Horowitz, M. D.; Rosensweig, J. A., Jones, C. A. (2007). "Medical Tourism: Globalization of the Healthcare Marketplace". *MedGenMed*. 9(4): 33. PMC 2234298. PMID 18311383. https://sagbil.sakarya.edu.tr/sites/sagbil.sakarya.edu.tr/file/Prof._Dr._Nursan_CINAR-_Sistematik_derleme_.pdf
- https://www.researchgate.net/publication/356634354_COVID-19_KRIZININ_SEYAHAT_NIYETIYLE_ILISKISINDE_SEYAHAT_BAGLILIGINI_N_ARACILIK_ROLU
- Idogawa, M, Tange, S., Nakase, H., & Tokino, T. (2020). Interactive web-based graphs of coronavirus disease 2019 cases and deaths per population by country. *Clinical Infectious Diseases*, 71(15), 902-903.
- Jabbari, A., Tabibi, S. J., Mardani, R., & Tabibi, S. J. (2012). Medical tourism in Iran: Issues and challenges. *Journal of Education and Health Promotion*, 1(Oct), 39. <https://doi.org/10.4103%2F2277-9531.104809>
- Jamin, A., Rahmafritria, F., & Nurazizah, G. R. (2020, December). Rebuilding Health Tourism Destination Image After Covid-19: The Case Of Malaysia And Indonesia. In 2020 IEEE 8th R10 Humanitarian Technology Conference (R10-HTC) (pp. 1-6). IEEE.
- Korkmaz, Y. N., ve Yazıcı, S. (2018). The Perceptions Of Elderly Turkish Immigrants Of The Health Care Systems In Their Home And Host Countries: A Field Study Focused On Denmark, Britain And Germany. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 34-50. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsh/issue/39687/469961>

- Lunt, N., & Carrera, P. (2010). Medical tourism: Assessing the evidence on treatment abroad. *Maturitas*, 66(1), 27–32. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2010.01.017>
- Maini, A. K. (2009). Sağlık Turizminin Geleceği. Sağlık Turizmi Bülteni, Ocak-Şubat 2009, Yıl: 2, Sayı 7, Ss: 22
- Mugomba, C. and Caballero-Danell, S. (2007). Medical Tourism, and its Entrepreneurial Opportunities - A Conceptual Framework for Entry into the Industry. Tourism and Hospitality Management Master Thesis No. 2006:9, January 2007, School of Business, Economics and Law, Göteborg University (https://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/4671/1/2006_91.pdf) (2008, Ocak).
- Nielsen, S.S., Yazıcı Suzan, Petersen Signe Gronwald, Blaakilde Anne Leonora and Krasnik Allan (2012). Use of cross-border healthcare services among ethnic Danes, Turkish immigrants and Turkish descendants in Denmark: a combined survey and registry study. *BMC Health Services Research*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-12-390>
- Önder, S.ve Polat, A.E.(2004). Konya İli Karapınar İlçesi'nin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirmesi ve Swot Analizi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 18 (33): (2004) 80 – 86.
- Özdemir, A. (2013). Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamaları. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Özgüç, N.(1998). Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler. Çantay Kitabevi. İstanbul
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi / Yıl: 2002, Sayı: 2, Ss: 183-195.*
- Paul, M. (2006-05-17). "fertility tourism". Word Spy. Retrieved 2011-10-29
- Romagosa, F. (2020): The COVID-19 Crisis: Opportunities for Sustainable and Proximity Tourism. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1763447>. Erişim tarihi: 23.01.2021
- Sage, A.P. (1977). *Systems Methodology and Planning: Methodology for Large Scale Systems*. McGraw-Hill, New York
- Schiller, N. G., & Çağlar, A. (2013). Locating migrant pathways of economic emplacement: Thinking beyond the ethnic lens. *Ethnicities*, 13(4), 494-514.
- Sezgin, E., & Yolal, M. (2012). Golden age of mass tourism: Its history and development. *Vision for global tourism industry: Creating and sustaining competitive strategies*, 73-90.
- Strielkowski, W. (2020). International Tourism and COVID-19: Recovery Strategies for Tourism Organisations. Preprints. <https://doi.org/10.20944/preprints202003.0445.v1>.

Erişim tarihi: 22.01.2021.

Şekercan, A., Lamkaddem, M., Snijder, M., Peters, R., and Essink-Bot, Marie (2015). Healthcare consumption by ethnic minority people in their country of origin. *The European Journal of Public Health*, 25(3), 384-390.

Tamer, G.Z. (2021). Traveling the world freely? the role of pandemic panic on traveler behavior in global destination marketing: the case of Turkey. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2), 570-585.

The World Travel & Tourism Council, WWTC (2020). Economic Impact Reports. 21/12/2020 tarihinde <https://wttc.org/Research/Economic-Impact> adresinden alındı

Tunç, A. ve Saç, F. (1998). Genel Turizm. Ankara. Detay Yayıncılık.

Tureb (2020). Rehber İstatistikleri. <http://tureb.org.tr/tr/RehberIstatistik/> Erişim Tarihi: 17.11.2020

Uçkun, Gazi ve Türkay, Oğuz. Alternatif Turizm Türlerinin Sürdürülebilirliği. http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TURKONF/web/UCKUN_TURKAY.doc

Yalçın, P. (2006). Türkiye’de Sağlık Turizminde Altyapı Oluşturulma Gereği ve Sağlık Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Gazi Üniversitesi.

Yalçın, P. (2006). Türkiye’de Sağlık Turizminde Altyapı Oluşturulma Gereği ve Sağlık Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Hastane İşletmeciliği Bilim Dalı. Ankara

Yalçın, P. (2006). Türkiye’de Sağlık Turizminde Altyapı Oluşturulma Gereği ve Sağlık Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Hastane İşletmeciliği Bilim Dalı. Ankara

Yılmaz, S., & Aksoy, C. (2019). Sağlık Turistlerinin Hastaneleri Tercih Etme Kriterleri: Yönetici Görüşleri. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 27-39

Yu, M., Li, Z., Yu, Z., He, J., & Zhou, J. (2020). Communication related health crisis on social media: A case of COVID-19 outbreak. *Current Issues in Tourism*, 1–7. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1752632>

Zeng, Z. Chen, P. ve Lew, A. A. (2020): From High-Touch to High-Tech: COVID-19 Drives Robotics Adoption. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762118>. Erişim Tarihi: 23.01.2021.

